Selvitys paperittomien asunnottomuudesta pääkaupunkiseudulla

Ulossuljetut – Paperittomien asunnottomuus Suomessa -hankkeen selvitysraportti

Kirjoittajat

Heini Puurunen, yhdessä hankkeen muun selvitystyöryhmän kanssa: Samira El Faouki, Nasibeh Hedayati, Anna-Leena Myllylä ja Veera Vehkasalo

Luku 5: Nasibeh Hedayati & Heini Puurunen

Kuvat: Aimal Hakimi

Ulkoasu ja taitto: Arto Kinnunen

Iso Numero, Sininauhasäätiö,
Vailla vakinaista asuntoa ry 2026

Hanketta on tukenut

KONEEN SÄÄTIÖ

”Nukuin hätämajoituksessa melkein viikon, ja siellä minun piti purkaa tavarani, pakata tavarani, purkaa tavarani, pakata tavarani...

En pystynyt siihen. Ja lopulta pakenin – minua pelotti, koska muut kiusasivat minua.” Haastateltava 12

(Lainaus ei liity kuvan henkilöön)

Sisältö

5 Tiivistelmä

6 1 Hankkeen tausta ja tavoitteet

8 2 Tiedon katveessa: Paperittomien asunnottomuus Suomessa ja Euroopassa

Nykytilanne Suomessa ja paikallisesti 8 *Paperittomuus keskittyy pääkaupunkiseudulle* 9 Eurooppalaiset selvitykset ja tiedonkeruun käytännöt 10 *Tilastoinnin puutteista rakenteellisiin ongelmiin* 11

12 3 Selvityksen toteutus

Kyselyt 12 *Kyselyn rakenne* 12 *Kyselyn käytännön toteutus* 12 Haastattelut 13 Selvityksen eettiset periaatteet ja osallistujien huomioiminen 13

14 4 Selvityksen tulokset

Kysely 14 *Osallistujien tausta* 14 *Asuminen ja asunnottomuus* 17 *Toimeentulo* 24 *Terveys* 26 Haastattelut 29 *Koti ja asunnottomuus* 29 *Asumis- ja majoitusjärjestelyjen haasteet* 31 *Tärkeät ajanviettopaikat* 33 *Tulevaisuuden näkymät ja toiveet* 34 *Paperittomuuden ja asunnottomuuden herättämät tunteet* 35

36 5 Johtopäätökset: Asunnottomuus oikeudellisen aseman, toimeentulohaasteiden ja epävirallisten verkostojen kehänä

Paperittomien asumisolosuhteet jatkumona: ahtaasta ja tilapäisestä asumisesta katuasunnottomuuteen 36 Oleskelustatus, toimeentulo ja asumisen rajoitteet 37 Tukea ja riippuvuutta verkostoista 38 Turvatonta asumista, terveysongelmia ja yhteiskunnallista ulossulkemista 39

40 6 Selvityksen rajoitukset ja suositukset jatkohankkeille

Vastausten määrä ja kohderyhmän valikoituminen 40 Kyselylomakkeen toimivuus ja kohderyhmän määrittely 40 Tiedonkeruun laajentaminen ja kehittäminen jatkossa 41 Lopuksi 42

43 7 Lähteet

46 8 Liitteet

Kyselylomake 46 Haastattelurunko 52

”Ulossulkeminen on epäoikeudenmukaisten valtasuhteiden aiheuttama dynaaminen ja moniulotteinen prosessi. Nämä suhteet ovat keskinäisessä vuorovaikutuksessa neljällä elämänalueella – taloudellisella, poliittisella, sosiaalisella ja kulttuurisella – niin yksilö-, kotitalous-, ryhmä-, yhteisö-, valtio- kuin globaalillakin tasolla. Ulossulkeminen ja sen vastakohta, osallisuus, ovat osa jatkumoa jota luonnehtii resurssien, toimintamahdollisuuksien ja oikeuksien epäyhdenvertainen saatavuus, mikä puolestaan johtaa terveyseroihin.” (Popay yms. 2008)

Tiivistelmä

Asunnottomuus ja paperittomuus ovat olosuhteita, jotka vahingoittavat ja rajoittavat niitä kokevien ihmisten elämää perustavanlaatuisesti. Ihminen, joka kokee molempia yhtä aikaa, joutuu rakenteellisesti erittäin haavoittuvaan asemaan, johon nykyisellä asunnottomuuspolitiikalla voidaan puuttua vain vähän. Virallisen oleskeluoikeuden puute sysää monet paperittomat asunnottomuuden ja tilapäisten asumisjärjestelyjen kierteeseen, mikä puolestaan vaikeuttaa oleskelun laillistamista tai vakiinnuttamista.

Tässä selvityksessä tarkastellaan asunnottomuutta sekä asumisen ja majoittumisen haasteita niiden ihmisten keskuudessa, jotka oleskelevat pääkaupunkiseudulla ilman oleskelulupaa tai EU-kansalaisen rekisteröityä oleskeluoikeutta. Vuosina 2025–2026 toteutettu selvitys koostuu 74 anonyymistä kyselyvastauksesta ja 14 syventävästä haastattelusta. Kyselyn osallistujat tavoitettiin pääosin asunnottomille ja paperittomille suunnatuista kolmannen sektorin palveluista.

Selvityksen mukaan paperittomien asumistilanteet vaihtelevat suuresti. Osa yöpyy ulkona tai hätämajoituksessa, kun taas toiset asuvat tilapäisesti tai pysyvämmin läheistensä tai tuttujen luona. Asunnottomuutta ja asumisen epävarmuutta aiheuttavat ratkaisematon oikeudellinen asema, matalat tulot, vaikeudet vuokrata asuntoa virallisilta asuntomarkkinoilta sekä riippuvuus epävirallisista tukiverkostoista. Selvityksen osallistujat kertoivat ahtaista asumisoloista, asumisratkaisujen tilapäisyydestä, hyväksikäytöstä ja huonosta kohtelusta sekä palveluihin pääsyn vaikeuksista. Epävakaa asumistilanne, joka yhdistyy epävarmuuteen ja turvattomuuteen elämän muilla osa-alueilla aiheuttaa paperittomille myös psyykkistä kuormitusta ja muita terveyshaittoja.

1 Hankkeen tausta ja tavoitteet

Ulossuljetut-hanke syntyi muutamien pääkaupunkiseudun asunnottomuustyön toimijoiden koottua ajatuksiaan suomalaisesta asunnottomuuskeskustelusta puuttuvasta palasesta: maassa ilman virallista, pysyvää asemaa oleskelevista asunnottomuutta kokevista ihmisistä, sekä tarpeesta kerätä systemaattisempaa tietoa näiden ihmisten asumistilanteista. Hankkeen kohderyhmäksi määriteltiin sekä 1) ilman viranomaisen laillistamaa oleskeluoikeutta Suomessa elävät, niin kutsutut paperittomat kolmansien maiden kansalaiset, että 2) ilman kotikuntaa ja rekisteröityä oleskeluoikeutta olevat EU-kansalaiset. Kummankin ryhmän oikeudet asunnottomuustyön kannalta keskeisiin SOTE-palveluihin rajoittuvat yleensä viimesijaiseen, kiireelliseen tai välttämättömään apuun ja tukeen[1], joka tarkoittaa, että nämä ryhmät jäävät ulos esimerkiksi tuetun asumisen tai muiden Asunto ensin -mallin mukaisista, asunnottomuuden poistamiseen kehitetyistä työmuodoista.

Toinen hankkeen lähtökohta oli huomio siitä, että myöskään Suomen virallisissa asunnottomuustilastoissa ei huomioida paperittomien asunnottomuutta. Ulossuljetuilla (vrt. engl. *excluded*) viitataan näin ollen ryhmään, joka rajataan ulos yhteiskunnan keskeisistä palveluista ja tilastoista. Tilastojen merkitys korostuu, kun arvioidaan eri tiedonlähteiden luotettavuutta, sillä niihin tukeutuvat niin poliitikot kuin muut yhteiskunnalliseen päätöksentekoon osallistuvat toimijat. Yksi hankkeen keskeinen kysymys onkin: voidaanko poliittisen päätöksenteon kohteeksi ylipäätään ottaa ihmisiä tai sellaista ilmiötä, joista ei ole olemassa määrällistä tietoa? Ja mitä vaikutuksia toisaalta on sillä, että poliittisia päätöksiä tehdään jättäen huomiotta osa päätösten vaikutuspiirissä olevista ihmisistä?

Hankkeessa tehdylle selvitystyölle asetettiin kaksi päätavoitetta: tuottaa asunnottomuutta kokeville paperittomille suunnattu kyselylomake ja työmalli tiedonkeruuta varten sekä luoda kokonaiskuvaa paperittomien asunnottomuustilanteesta pääkaupunkiseudun asunnottomuus- ja paperittomuustoimijoiden kesken. Selvitys päätettiin keskittää pääkaupunkiseudulle, koska sekä tutkimuksessa että palveluissa valtaosan paperittomista on havaittu oleskelevan pääkaupunkiseudulla, ja koska työn laajuutta jouduttiin rajaamaan käytännön syistä.

1 Sosiaalihuoltolain 12§ mukaan jokaisella hyvinvointialueella oleskelevalla on oikeus saada kiireellisessä tapauksessa hänen yksilölliseen tarpeeseensa perustuvaa sosiaalipalvelua siten, ettei hänen oikeutensa välttämättömään huolenpitoon ja toimeentuloon vaarannu. Myös henkilöt, joilla ei ole voimassa olevaa oleskelulupaa, kotikuntamerkintää tai jotka eivät ole rekisteröityneet EU-kansalaiselta edellyttävällä tavalla eivätkä täten kuulu suomalaisen asumisen sosiaaliturvan piiriin ovat oikeutettuja palveluun.

Terveydenhuollon osalta osa hyvinvointialueista tarjoaa paperittomille sekä kiireellistä että välttämätöntä hoitoa, vaikka tämänhetkinen lainsäädäntö velvoittaa vain kiireellisen hoidon antamiseen. Sosiaalihuollon osalta kattavampia palveluita tarjotaan harkinnanvaraisesti lapsiperheille ja erityisen haavoittuvassa asemassa katsotuksi oleville.

Ulossuljetut-hanke

Ulossuljetut-hankkeen tavoitteena oli tuoda esiin niitä ihmisiä, jotka jäävät tällä hetkellä lähes näkymättömiin – paitsi kaupunkitiloissa, usein myös politiikoissa ja julkisessa keskustelussa. Hankkeessa tähän pyrittiin suoraan kohderyhmälle suunnatun kyselyn ja haastatteluihin perustuvan selvityksen, journalismin sekä taiteen avulla. Hankkeessa on tämän selvityksen lisäksi julkaistu kuusiosainen artikkelisarja Iso Numero -lehdessä sekä tehty kaupungin kartalle sijoitettu äänitaideteos.

Kaksivuotisen (2025–2026) hankkeen selvitystyöryhmään kuuluivat:

- Samira El Faouki, asiantuntija, Sininauhasäätiö
- Nasibeh Hedayati, tutkija, Satakunnan ammattikorkeakoulu
- Anna-Leena Myllylä, Maahan muuttaneiden toiminnan päällikkö, Sininauhasäätiö
- Heini Puurunen, asiantuntija, Vailla vakinaista asuntoa ry
- Veera Vehkasalo, päätoimittaja, Iso Numero

Journalistisen osion toteuttivat:

- Aimal Hakimi, valokuvaaja
- Veera Vehkasalo

Hankkeen taideosiosta vastasivat:

- Marie Kajava, dramaturgi ja näytelmäkirjailija
- Andrea Mancianti, äänitaiteilija-säveltäjä

Hanketta on rahoittanut Koneen säätiö

Paperittomuus ja asunnottomuus

Sekä paperittomuus että asunnottomuus ovat ilmiöitä, joihin vaikuttavat sekä yhteiskunnalliset rakenteet että yksilölliset tekijät, ja joiden kesto ihmisen elämänvaiheena vaihtelee. Kun puhutaan asunnottomista ja paperittomista ihmisistä, on tärkeää ymmärtää, että kyse on tilanteesta, johon yksilöllä on – erityisesti paperittomien kohdalla – usein vain rajalliset mahdollisuudet vaikuttaa. Paperittomuus ei ole kenenkään oma valinta. Sitä luodaan sekä kansallisen että EU-tason lainsäädännön kautta, sillä esimerkiksi oleskelulupien ehdot voivat olla joustamattomia eivätkä ne aina sovi yhteen ihmisten muuttuvien elämäntilanteiden kanssa.

Reitit paperittomuuteen

Paperittomaksi voi päätyä monia eri reittejä pitkin. Osalla ihmisistä on aiemmin ollut määräaikainen oleskelulupa tai oleskeluoikeus esimerkiksi työn, opiskelun, perheen tai kansainvälisen suojelun perusteella, mutta sen jatkaminen ei ole ollut mahdollista tai lupa on peruutettu. Toiset taas ovat hakeneet turvapaikkaa ilman, että sitä on myönnetty. Jotkut puolestaan saapuvat maahan toisen EU-maan oleskeluluvalla esimerkiksi etsimään työtä, mutta jäävät maahan oleskeluoikeuden päätyttyä.

EU-kansalaiset taas saapuvat Suomeen tyypillisesti työntekijöinä tai työnhakijoina, mutta he eivät välttämättä pysty rekisteröimään oleskeluoikeuttaan esimerkiksi säännöllisten tulojen puuttumisen vuoksi.

Paperittomuuteen johtavia tilanteita on listattu kattavasti Valtioneuvoston julkaisemassa Katiskon yms. (2023) tutkimusraportissa "Paperittomien henkilöiden sosiaaliset oikeudet Suomessa".

Termien käyttö

Ihmiset eivät aina koe itseään paperittomiksi tai asunnottomiksi, vaikka heitä sellaisiksi ulkoapäin määritellään. Tämä nousi esille myös selvitystyön aikana, ja työstä raportoitaessa onkin kiinnitetty huomiota siihen, millä termein siihen osallistuneista ihmisistä kirjoitetaan ja miten he itse ovat tilanteitaan kuvanneet. Sellaisten ihmislähtöisten termien käyttö, joilla painotetaan elämäntilanteita ja kokemuksia leimaavien ja yleistävien, ulkopuolelta annettujen määrittelyjen sijaan pitäisi olla ensisijaisia silloin kun kirjoitetaan ihmisistä, joihin kohdistuu voimakasta yhteiskunnallista stigmaa (asunnottomuudesta ks. esim. Immonen yms. 2019). Koska termit "asunnoton" ja "paperiton" ovat vakiintuneet asunnottomuustyön keskusteluissa, käytetään tässä raportissa rinnakkain sekä näitä lyhyempiä termejä että pidempiä, ihmisen omaa kokemusta painottavia ilmauksia "asunnottomuutta kokevat" ja "paperittomuutta kokevat" ihmiset.

2 Tiedon katveessa: Paperittomien asunnottomuus Suomessa ja Euroopassa

YK:n ihmisoikeussopimusten mukaan oikeus asuntoon on osa jokaiselle kuuluvaa riittävää elintasoa. Suomen perustuslaissa taas säädetään, että julkisen vallan tehtävänä on edistää jokaisen oikeutta asuntoon ja tukea asumisen omatoimista järjestämistä. Asunnottomuus puolestaan on tilanne, joka estää myös monien muiden perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen. Valtion tukeman asuntorakentamisen keskuksen keräämien tietojen mukaan Suomessa oli vuonna 2025 yhteensä 4 579 yksin asuvaa asunnotonta, joista 21 % oli ulkomaalaistaustaisia (Valtion tukeman asuntorakentamisen keskus [Varke] 2026). Vaikka Suomi on tullut kansainvälisesti tunnetuksi tehokkaasta asunnottomuuspolitiikastaan, jättävät viralliset tilastot ulkopuolelleen tietyt väestöryhmät, mukaan lukien paperittomat. Lisäksi asunnottomuus on kääntynyt yleisestikin kasvuun jo kahtena peräkkäisenä vuotena (Asumisen rahoittamis- ja kehittämiskeskus [Ara] 2024, Varke 2025).

Paperittomuutta kokevien ihmisten tilanteesiin perehtyneet tutkijat, viranomaiset ja järjestökentän toimijat ovat arvioineet, että Suomessa elää noin 3000–6000 ihmistä ilman virallista oikeudellista asemaa (esim. Suomen Pakolaisapu 2026, & Tedeschi 2021a). Nämä luvut perustuvat toimijoiden omiin arvioihin. Alan järjestöt kuitenkin korostavat, että paperittomien todellista määrää on erittäin vaikea tai jopa mahdoton arvioida tarkasti, koska he eivät näy Suomen väestörekisterissä (Pakolaisneuvonta 2026).

Nykytilanne Suomessa ja paikallisesti

Paperittomuutta kokevien asumista on sivuttu useissa aiemmissa tutkimuksissa ja selvityksissä. Niissä on käsitelty paperittomuutta yleisesti, sosiaali- ja terveyspalvelujen käyttöä, epävarmassa asemassa elävien maahanmuuttajien elin- ja työolosuhteita sekä maahan muuttaneiden asunnottomuutta (Leppäkorpi & Koivisto 2024, Hedayati 2024, Katisko ym. 2023; Jauhiainen & Tedeschi 2021a.) Tutkimustulosten mukaisesti myös paperittomille palveluita ja tukea tarjoavat toimijat ovat nostaneet esiin asumiseen kytkeytyviä haasteita. Ilman oleskelulupaa tai -oikeutta olevilla on käytännössä hyvin vähän keinoja löytää pysyviä, lain ja palvelujärjestelmän turvaamia asumisratkaisuja. Tämän vuoksi suuren osan paperittomista arvioidaan elävän vailla vakinaista asuntoa. Vaihtoehtojen puutteessa monet yöpyvät hätämajoituksissa, kaduilla, autoissa tai ystävien, tuttavien ja sukulaisten luona. Koska paperittomat jäävät usein virallisten palveluiden ulkopuolelle, asunnottomuus altistaa heidät hyväksikäytölle, ihmiskaupalle ja vakaville terveysongelmille. Viimeaikaisten lakimuutosten myötä paperittomien määrän on ennustettu kasvavan (Leppäkorpi & Koivisto 2024, Merikoski yms. 2024).

Ulkomaalaislainsäädännön muutoksilla on ollut kahdella eri hallituskaudella suoria ja epäsuoria seurauksia oleskelulupien saamiseen sekä sellaisten ihmisten asumiseen, jotka ovat jääneet lupaprosessien välimaastoon. Sipilän hallituksen (2015–2019) tekemien muutosten jälkeen yhä useampi kielteisen turvapaikkapäätöksen saanut joutui poistumaan vastaanotto-

keskuksesta ja jäi kuntien järjestämän välttämättömän toimeentulon ja huolenpidon varaan. Tämä lisäsi kuntien vastuuta hätämajoituksen järjestämisestä ja pakotti ihmiset etsimään itse vaihtoehtoisia majoitusratkaisuja. (EOAK/4354/2020.)

Orpon hallituksen (2024–) toteuttamat uudistukset ovat puolestaan kaventaneet mahdollisuuksia laillistaa oleskelu maassa. Uudistukset estävät muun muassa niin sanotun oleskeluluvan kaistanvaihdon. Tämä tarkoittaa, että turvapaikanhakijat tai kielteisen päätöksen saaneet eivät voi enää hakea Suomesta käsin työhön, yrittäjyyteen tai opiskeluun perustuvaa oleskelulupaa. Hallitusohjelmaan sisältyvät ulkomaalaislainsäädännön muutokset kiristävät Suomen maahanmuuttopolitiikkaa kokonaisuutena. Osa näistä muutoksista saattaa entisestään lisätä paperittomien määrää. (Merikoski ym. 2024.)

Ulkomaalaislakiin tehdyt muutokset voivat myös suoraan lisätä asunnottomuutta ja syventää kielteisen oleskelulupapäätöksen saaneiden haavoittuvuutta. Vuonna 2026 voimaan tulleiden muutosten myötä asumisperusteisten Kelan etuuksien saaminen katkeaa heti Maahanmuuttoviraston kielteiseen päätökseen. Etuudet lakkaavat, vaikka päätöksestä olisi vireillä valitus ja hakija oleskelisi Suomessa yhä laillisesti (Kela 2026). Asuinhuoneiston vuokrauksesta annetun lain vuonna 2026 voimaan tulleet uudistukset voivat nekin vaikeuttaa paperittomien asumista, sillä monet heistä majoittuvat ystävien, tuttavien tai sukulaisten luona. Laki velvoittaa vuokralaista ilmoittamaan vuokranantajalle kaikista asunnossa asuvista henkilöistä vakavien seurausten uhalla: ilmoitusvelvollisuuden laiminlyönti voi johtaa varoitukseen tai pahimmillaan vuokrasopimuksen purkamiseen (Laki asuinhuoneiston vuokrauksesta 481/1995 § 17 a).

Paperittomuus keskittyy pääkaupunkiseudulle

Ilmiönä sekä paperittomuus että asunnottomuus keskittyvät voimakkaasti pääkaupunkiseudulle, minne hakeudutaan erityisesti työllistymismahdollisuuksien ja sosiaalisten verkostojen vuoksi (Varke 2026, Leppäkorpi & Koivisto 2024). Helsingin kaupungin asunnottomuusohjelmassa (2026–2029) paperittomat ja EU-kansalaiset, joilla ei ole Suomessa kotikuntaa onkin tunnustettu osana helsinkiläistä asunnottomuusilmiötä, jolle on tyypillistä piiloasunnottomuus. Helsingin kaupungin tilastojen mukaan vuonna 2024 hätämajoituksessa yöpyi 352 paperitonta henkilöä ja asunnoissa 50 ruokakuntaa. Vuonna 2025 hätämajoituksessa oli tammi–syyskuun välisenä aikana yöpynyt 223 henkilöä, kun koko vuoden aikana majoittujia oli ollut keskimäärin 40 vuorokaudessa. (Helsingin kaupungin asunnottomuusohjelma 2026–2029, Helsingin kaupunginhallitus 13.04.2026, § 292.)

Helsinki ja sitä ympäröivät hyvinvointialueet ovat vastanneet paperittomuuden haasteisiin keskittämällä sosiaali- ja terveyspalvelujen osaamista. Vaikka asiakastyöstä saadaan myös tilastotietoa ihmisten elämäntilanteista ja avun – kuten hätämajoituksen – tarpeesta, on ilmiötä koko laajuudessaan vaikea seurata. Tämä johtuu yhtäältä siitä, että paperittomuutta kokevien asunnottomuutta ei tilastoida yhdenmukaisesti, ja toisaalta siitä, etteivät palvelut tavoita kaikkia paperittomia. Selvityksen mukaan säännöllistä seurantatiedon keräämistä olisi mahdollista kehittää, ja osin se onnistuu jo nyt sosiaalipalvelujen asiakasrekistereistä. Käytännöt kuitenkin

vaihtelevat alueittain. Helsinki tilastoi paperittomien asunnottomuutta. Vantaan ja Keravan hyvinvointialueella asiakastietoihin kirjataan sekä mahdollinen asunnottomuus että oleskeluluvan puuttuminen, mutta tietoa ei kerätä järjestelmällisesti. Länsi-Uudenmaan hyvinvointialueella asiakastiedoista erottuu merkintä esimerkiksi hätämajoituspäätöksestä, mutta ei varsinaisesti tietoa asunnottomuudesta. (Hyppönen 8.9.2026, Salonen 23.9.2026, Rapo 3.11.2026.)

Eurooppalaiset selvitykset ja tiedonkeruun käytännöt

Eurooppalaisten asunnottomuustoimijoiden kattojärjestö FEANTSA (European Federation of National Organisations Working with the Homeless) seuraa ja raportoi sekä ilman laillistettua asemaa Euroopassa oleskelevien siirtolaisten että haavoittuvassa asemassa olevien EU-kansalaisten asunnottomuudesta. Vuonna 2025 yhteistyössä paperittomien oikeuksiin keskittyvän PICUMin (Platform for International Cooperation on Undocumented Migrants) kanssa tehty vertaileva tutkimus osoittaa, että eri puolilla Eurooppaa paperittomilta evätään järjestelmällisesti pääsy asumiseen ja majoitukseen oikeudellisten, taloudellisten ja hallinnollisten esteiden vuoksi, jotka linkittyvät usein maahanmuuton valvontaan. (PICUM & FEANTSA 2025).

Paperittomat ja heidän perheensä jäävät tutkimuksen mukaan suurilta osin julkisen vuokra-asuntokannan ulkopuolelle, ja pystyvät vuokraamaan asunnon lähinnä yksityisiltä vuokramarkkinoilta. Useimmissa EU-maissa asunnon vuokraaminen virallisella sopimuksella on vaikeaa myös yksityisiltä markkinoilta, jos vuokralaisen lakisääteiset ja hallinnolliset vaatimukset eivät täyty. Esteeksi muodostuvat usein henkilötunnuksen ja sosiaaliturvarekisteröinnin puuttuminen sekä vaikeus osoittaa säännöllisiä, todennettavia tuloja. (PICUM & FEANTSA 2025.) Monissa maissa paperittomat eivät pääse myöskään julkisen sektorin ylläpitämiin ja rahoittamiin tilapäis- ja hätämajoituksiin (esim. Kreikka, Tanska). Jossain maissa paikan saa vain, jos tilaa jää muilta, ensisijaisiksi luokiteltuilta tarvitsijoilta (esim. Ranska). Pääsy majoitukseen saatetaan myös turvata ainoastaan talvikaudeksi (esim. Luxemburg, Itävalta) (FEANTSA 2025).

Arviot siitä, kuinka paljon paperittomuutta kokevia ihmisiä asuu eri puolilla Eurooppaa, vaihtelevat maiden välillä. Vaikka paperittomien osuus asunnottomasta väestöstä voi tehtyjen selvitysten perusteella olla varsin merkittävä, ei ryhmä näy useimpien maiden virallisissa asunnottomuustilastoissa (PICUM & FEANTSA 2025). Koska paperittomilla ei ole oleskelulupaa, he eivät yleensä pääse julkisten sosiaali- ja terveyspalveluiden piiriin. Tämän vuoksi heistä ei jää rekisteritietoja tilastoja varten. Osassa maita, kuten myös Suomessa, asunnottomuustilastoihin sisällytetään vain pysyvästi/laillisesti maassa oleskelevat ihmiset, jotka on merkitty maan väestörekisteriin. Monissa maissa asunnottomien taustoja ei tilastoida lainkaan, minkä vuoksi ei ole mahdollista selvittää, kuinka suuri osa asunnottomista on maahanmuuttajataustaisia – ei edes silloin, kun he asuvat maassa virallisen aseman turvin. (FEANTSA 2025, OECD 2024).

Belgiassa virallisiin asunnottomuustilastoihin sisällytetään vain laillisesti maassa oleskelevat henkilöt, vaikka alueellisissa laskennoissa on huomioitu myös paperittomat. Brysselissä vuonna 2022 asunnottomien palveluissa kohdatuista ihmisistä lähes kolmanneksella (28,6 %) ei

ollut voimassa olevaa oleskelulupaa. (FEANTSA 2025, PICUM & FEANTSA 2025, Bruss'help 2022, 2024.) Myös Tanskassa tilapäisesti maassa oleskelevat asunnottomat ovat mukana laskennassa, mutta näitä tietoja ei käytetä maan varsinaisessa asunnottomuustilastossa (FEANTSA 2025, OECD 2024). Norjassa paperittomat ja vailla vakituista asuntoa olevat ETA-kansalaiset on vuodesta 2020 lähtien tilastoitu ryhmään "tilapäisesti oleskelevat henkilöt". Suurin osa epävirallisessa asemassa olevista kuitenkin puuttuu tilastoista, koska he eivät ole mukana niiden tukijärjestelmien piirissä, joiden rekistereitä laskennassa käytetään. (Kirkens Bymisjon 2023.) Espanja eroaa muista tässä selvityksessä tarkastelluista verrokkimaista, sillä se ei tee laskennoissa jyrkkää eroa virallisen oleskeluoikeuden ja paperittomuuden välillä. Paperittomat ovat osittain mukana tilastoissa, ja asunnottomien palvelut ovat myös heidän saatavillaan. (FEANTSA 2025, OECD 2026).

Tilastoinnin puutteista rakenteellisiin ongelmiin

Koska paperittomien asunnottomuus ja turvattomat asumisolot ovat järjestöille ja muille toimijoille tuttu ilmiö – vaikkei se tilastoissa näykään – on aiheesta tehty tarkentavia tutkimuksia useissa maissa[2]. EU-kansalaisten asunnottomuutta on tutkittu ja kartoitettu ainakin Norjassa, Isossa-Britanniassa ja Espanjan Barcelonassa[3]. Myös FEANTSA on julkaissut useita selvityksiä paperittomien ja EU-kansalaisten tilanteista unionin ja ETA:n jäsenmaissa. Selvityksissä on vaadittu paperittomien ja ilman pysyvää asemaa olevien EU-kansalaisten mukaan ottamista asunnottomuuslaskentoihin jo siksikin, että asunnottomuudesta saataisiin realistinen kokonaiskuva. Yhtä lailla alleviivataan niin paikalliseen, kansalliseen kuin Euroopan laajuiseen päätöksentekoon ja keinoihin panostamista ihmisten kestämättömiin tilanteisiin puuttumiseksi. Belgiassa tehdyssä selvityksessä todetaan, ettei nykyistä tilannetta missä ilman virallista oleskeluoikeutta elävät ihmiset jätetään selviytymään kaduille, pidä yksinkertaisesti hyväksyä. Suosituksissa korostetaan tarvetta jatkuvalle seurannalle: on tärkeätä ymmärtää, keitä nämä ihmiset ovat ja millaisessa tilanteessa he elävät, jolloin heille voidaan myös tarjota yksilöllisiä ratkaisuja (Bruss'help 2024.)

Belgian suositus muistuttaa myös, että kyse on tilastointia laajemmasta rakenteellisesta ongelmasta: siitä, miten maahanmuuttopoliittiset tavoitteet ja kontrolli asetetaan käytännössä ihmisarvon, perusoikeuksien ja yksilön hyvinvoinnin edelle. Toisaalta tähän kiteytyy myös haluttomuus huomioida paperittomat asunnottomuustilastoissa ja -politiikassa: kuten tutkijat ovat huomauttaneet, uusien ryhmien mukaan ottaminen vaatisi valtioita laajentamaan asunnottomuuspoliittisia toimiaan ja tukipalveluitaan myös heitä koskeviksi (Pleace & Bretherton 2013).

2 Ranskassa Fondation Abbé Pierre 2021: Fabrique des personnes « sans-papiers », fabrique des mal-logés, Belgiassa Bruss'help 2024: Les profils des personnes sans-abri et sans titre de séjour, Ruotsissa M. Wirehag, L. Andersson, A. Hjern & H. Ascher 2021: Living situations among undocumented migrants in Sweden: The effects of exclusion from fundamental housing rights.

3 Norjassa Kirkens Bymisjon 2023: I count. Bostedsløse EU-migranter i Norge, Isossa-Britanniassa Crisis UK 2021: The scale, causes and impacts of homelessness among EEA citizens, Espanjassa Arrels Fundació 2022: Living on the street in Barcelona. A focus on mobile EU citizens.

3 Selvityksen toteutus

Selvitystä varten tietoa kerättiin sekä kyselylomakkeella että haastatteluilla. Kysely ja haastattelut toteutettiin elokuun 2025 ja toukokuun 2026 välisenä aikana pääosin Sininauhasäätiön ja Suomen Punaisen Ristin ylläpitämän, Paavalin seurakunnan tiloissa toimivan tukipiste Mosaiikin, Vailla vakinaista asuntoa ry:n vieraskielisten neuvonnan ja Ison Numeron toimintapisteissä. Lisäksi osallistujia etsittiin Turvapaikan hakijoiden tuen ja Diakonissalaitoksen Toivon talon ja Pasilan kauppakeskus Triplassa sijaitsevassa Töölön seurakunnan toimitiloissa sekä selvitystyöryhmän omien verkostojen kautta. Kohderyhmää pyrittiin tavoittamaan myös muilla järjestökontakteilla, mutta niiden kautta ei löydetty osallistujia. Kaikki edellä mainitut paikat sijaitsevat Helsingissä, mutta niiden kävijöistä monet oleskelevat myös muualla pääkaupunkiseudulla. Kyselyitä ja haastatteluja tehtiin suomeksi, englanniksi, arabiaksi, romaniaksi, bulgariaksi, ranskaksi, venäjäksi, farsiksi, somaliksi ja liettuaksi, osassa kielistä tulkin välityksellä.

Kyselyt

Kyselyn rakenne

Kyselyä varten luotiin sähköinen lomake Webropol-kyselytyökalulla (Liite 1). Lomakkeessa oli 26 varsinaista kysymystä, jotka koostuivat valinta-, monivalinta- ja avokysymyksistä. Kysymykset muotoiltiin mahdollisimman selkokielisiksi, jotta ne olisivat helposti käännettävissä eri kielille. Kysymysvalinnat tehtiin selvitystyöryhmän asiantuntemuksen pohjalta: kaikilla kyselyn ja haastattelujen tekijöillä oli aiempaa kokemusta asunnottomuustutkimuksesta tai käytännön asiakastyöstä kohderyhmän parissa.

Ennen kysymysten esittämistä vastaajalta pyydettiin suullinen suostumus anonyymiin kyselyyn osallistumisesta. Osa kysymyksistä oli pakollisia ja osa vapaaehtoisia. Myös pakollisiin monivalintakysymyksiin oli lisätty vaihtoehto ”en halua vastata”.

Kyselyn lopussa selvitettiin, onko osallistuja tietoinen ilman oleskelulupaa tai rekisteröityä oleskeluoikeutta Suomessa eläville ihmisille suunnatuista palveluista. Samalla tiedusteltiin halukkuutta osallistua selvityksen jatkovaiheisiin, kuten syventävään tai journalistiseen haastatteluun. Kiinnostuneiden yhteystiedot kerättiin erilliseen tiedostoon, jotta vastausten anonymiteetti säilyi.

Kyselyn käytännön toteutus

Kysely toteutettiin pääosin kasvokkain: selvitystyöryhmän jäsen tai yhteistyökumppani tiedusteli potentiaaliselta osallistujalta halukkuutta osallistua selvitykseen. Suostumuksensa antaneet ohjattiin rauhalliseen, kulloinkin käytettävissä olevaan erilliseen tilaan. Sitä toivoneille osallistujille annettiin mahdollisuus vastata kyselyyn myös puhelimitse. Kyselylomakkeen täytti aina selvitystyöryhmän jäsen haastattelun pohjalta. Kysymykset esitettiin osallistujan äidinkie-

lellä tai muulla hänen hyvin osaamallaan kielellä. Jos yhteistä kieltä ei ollut, apuna käytettiin puhelintulkkia. Osallistujien joukossa oli sekä neuvontatyöntekijöille entuudestaan tuttuja asiakkaita että täysin uusia kontakteja.

Koska kysely toteutettiin anonyymisti, tilanteita ei pääsääntöisesti nauhoitettu. Poikkeuksena oli yksi tilanne, jossa sama työryhmän jäsen teki kyselyn ja syventävän haastattelun yhdellä kertaa ja sopi nauhoituksesta erikseen osallistujan kanssa.

Haastattelut

Kyselyyn osallistuneilta tiedusteltiin halukkuutta osallistua syventävään haastatteluun, jossa keskusteltiin tarkemmin asumisen ja oleskelutilanteen haasteista. Haastattelujen tavoitteena oli päästä kyselyaineistoa syvemmälle vastaajien kokemusmaailmaan. Niissä selvitettiin osallistujien ajatuksia asumisesta ja elämästä Suomessa sekä tilanteen herättämiä tunteita.

Puolesta tunnista kahteen tuntiin kestäneet haastattelut koostuivat 13 kysymyksestä, joita haastattelija pystyi soveltamaan tilanteen mukaan (Liite 2).

Tallennetut haastattelut litteroitiin. Jos haastattelukieli oli muu kuin suomi tai englanti, haastattelija käänsi tekstin suomeksi tai englanniksi. Tulkkivälitteiset haastattelut litteroitiin tulkkauksen kohdekielellä. Yhtä haastattelua ei nauhoitettu osallistujan toiveesta. Tässä tilanteessa haastattelija kirjasi vastaukset ylös tulkkauksen pohjalta.

Selvityksen eettiset periaatteet ja osallistujien huomioiminen

Koska selvityksen osallistujat ovat erityisen haavoittuvassa asemassa, kiinnitettiin heidän oikeuksiinsa ja turvallisuuteensa erityistä huomiota hankkeen kaikissa vaiheissa aina suunnittelusta raportointiin. Selvityksen tavoitteet käytiin läpi osallistujien omalla tai hyvin osaamalla kielellä, ja heille painotettiin osallistumisen täyttä vapaaehtoisuutta sekä sitä, ettei vastaamatta jättämisestä seuraisi mitään kielteisiä vaikutuksia esimerkiksi palvelujen saantiin. Kyselyyn osallistuneilta ei kerätty henkilötietoja heidän anonymiteettinsä suojelemiseksi. Haastatteluihin osallistuneet tutustuivat hankkeen tiedotteeseen ja allekirjoittivat erillisen suostumuslomakkeen. Kohderyhmän luottamuksen ja eettisesti kestävän kohtaamisen varmistamiseksi sekä kysely- että syvähaastattelut tekivät hankkeen työntekijät, joilla oli jo valmiiksi luottamuksellinen suhde osallistujiin ja pitkä kokemus paperittomien sekä asunnottomien parissa työskentelystä. Selvityksen toteutussuunnitelma kävi läpi myös Diakonissalaitoksen tutkimuseettisen toimikunnan arvioinnin[4].

4 Diakonissalaitoksen tutkimuseettisen toimikunnan lausunto 31.10.2025.

4 Selvityksen tulokset

Kysely

Kyselyn lopulliset tulokset koostuvat kaikkiaan 74 vastausraportista. Alun perin vastaamisen aloitti useampi henkilö, mutta kahden kohdalla kysely keskeytettiin jo täyttövaiheessa, koska todettiin että he eivät kuuluneet selvityksen kohderyhmään. Lisäksi kolme vastausraporttia poistettiin aineistosta jälkikäteen. Kahdeksan henkilöä kieltäytyi vastaamasta kyselyyn.

Kaikilta vastaajilta pyydettiin suullinen suostumus selvitykseen osallistumisesta. Kyselyn ollessa jo käynnissä lomakkeelle lisättiin yhteistyökumppaneiden palautteen perusteella erillinen, kyselyn täyttäjälle suunnattu varmistuskysymys: "Olen saanut vastaajan suostumuksen osallistumisesta Ulossuljetut-hankkeen selvitystyöhön". Koska kysymys lisättiin kesken tiedonkeruun, siihen kertyi vastausmerkintöjä vähemmän eli yhteensä 58 kappaletta.

Osallistujien tausta

Kyselyn taustakysymyksillä kartoitettiin aluksi sitä, kuuluuko vastaaja selvityksen kohderyhmään eli puuttuuko häneltä oleskelulupa tai EU-kansalaisen rekisteröity oleskeluoikeus Suomessa.

Sen lisäksi selvitettiin seuraavat asiat:

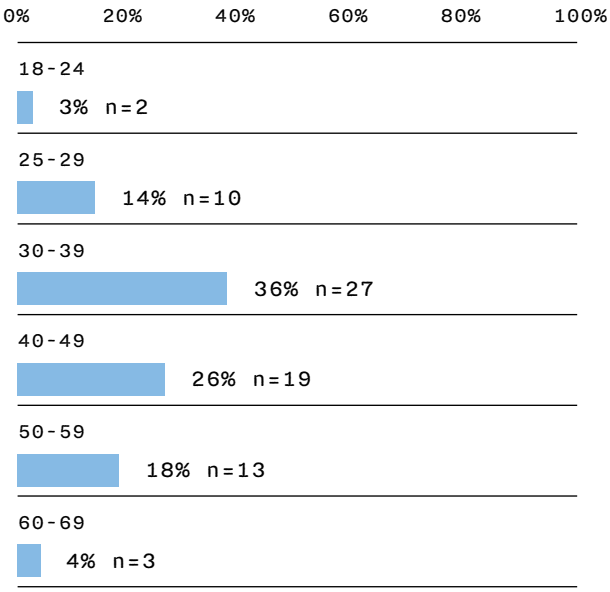
1. Demografiset tiedot: Vastaajan ikä, sukupuoli ja lähtömaan maantieteellinen alue.
2. Aiempi oleskelu: Onko osallistuja aiemmin oleskellut Suomessa laillisesti ja millä perusteella (esim. perhe, työ, suojeluasema).
3. Vireillä olevat prosessit: Onko vastaaja kyselyn tekohetkellä hakenut oleskelulupaa tai EU-kansalaisen oleskeluoikeuden rekisteröintiä.
4. Maassaolo: Suomeen tulovuosi sekä se, montako kertaa vastaaja on käynyt Suomessa (mikäli hän on välillä poistunut maasta).

1. Demografiset tiedot Iältään yli puolet vastaajista oli 30–39 vuotiaita (36,5 %) ja seuraavaksi eniten 40–49 vuotiaita (25,7 %). Sukupuolekseen suurin osa eli 77 % vastaajista ilmoitti miehen, naisen 21,6 % ja muun yksi (1,4 %). Kyselyyn osallistujat olivat kotoisin tai saapuneet Suomeen useilta eri maantieteellisiltä alueilta: neljännes (25,7 %) Saharan eteläpuolisesta Afrikasta, 21,6 % EU- ja Schengen maista ja 18,9 % Lähi-Idästä. Yhteensä 71 osallistujaa ilmoitti myös lähtömaansa tai kansalaisuutensa, ja yhteensä he edustivat 30 eri maata ja puhuivat yhteensä 30 eri kieltä.

2. Aiempi oleskelu Kolmasosalla vastaajista 33,8 % oli suomalainen henkilötunnus. Suurimmalla osalla, 81,1 %:lla vastaajista ei ollut koskaan aiemmin ollut oleskelulupaa tai rekisteröityä oleskeluoikeutta Suomessa, kun taas 18,9 %:lla sellainen oli ollut. Niiden 14 vastaajan joukossa, joilla oli aiemmin ollut oleskelulupa tai rekisteröity oleskeluoikeus, yleisimmät perusteet luvalle olivat työ tai yrittäjyys (35,7 %) sekä perhesiteet (28,6 %). Opiskelu, kansainvälinen suojelu ja

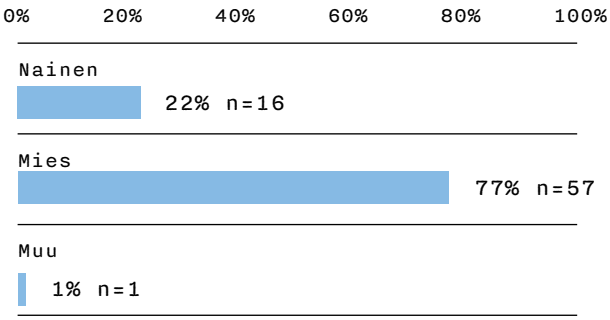
IKÄ

Vastaajien määrä: 74

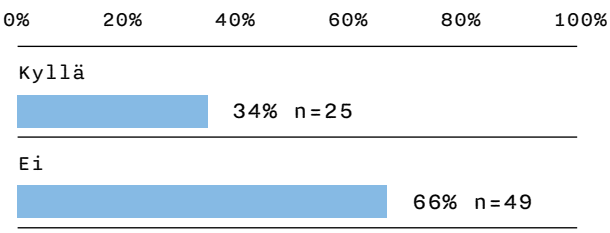
SUKUPUOLI

Vastaajien määrä: 74

HENKILÖTUNNUS

Onko sinulla suomalaista henkilötunnusta? Vastaajien määrä: 74

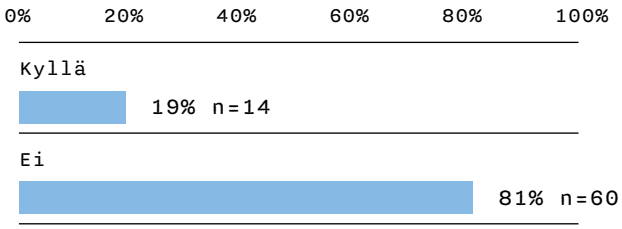
LÄHTÖALUE

Miltä maantieteelliseltä alueelta olet kotoisin / tullut Suomeen? Vastaajien määrä: 74

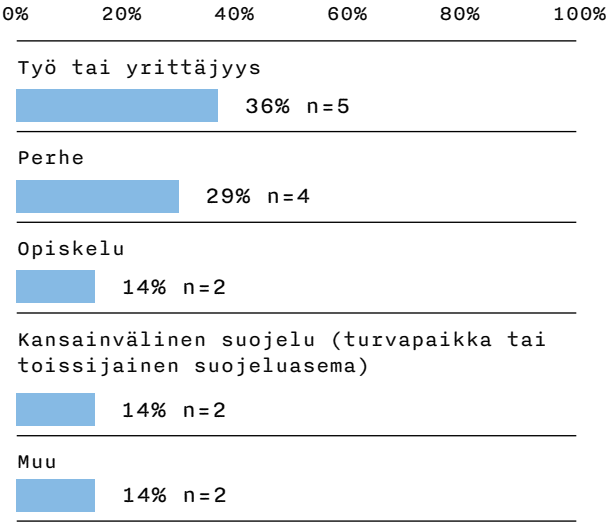
OLESKELU

Onko sinulla ollut aiemmin oleskelulupa tai rekisteröity oleskeluoikeus Suomessa? Vastaajien määrä: 74

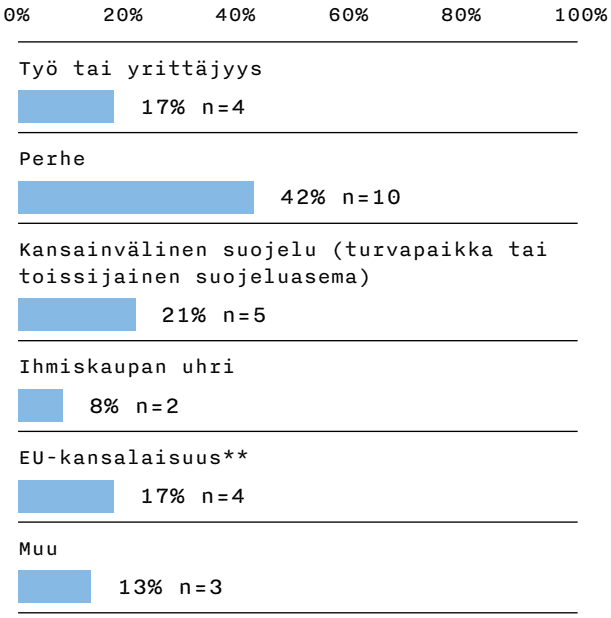
OLESKELULUPA

Millä perusteella? Voit valita useamman vaihtoehdon, jos sinulla on ollut useampi oleskelulupa eri perusteilla. Vastaajien määrä: 15

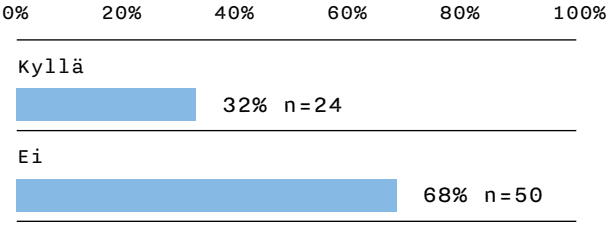
HAKEMUS

Millä perusteella? Voit valita useamman vaihtoehdon, jos sinulla on useampi hakemus vireillä. Vastaajien määrä: 24, valittujen vastausten lukumäärä: 28

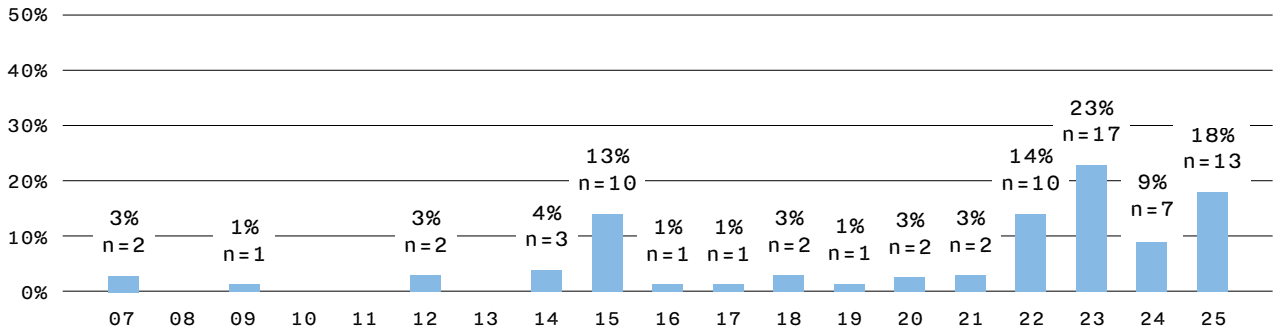
LUPAPROSESSI

Oletko nyt oleskelulupaprosessissa eli hakenut oleskelulupaa tai EU-kansalaisen / puolison oleskelu-oikeuden rekisteröintiä? Vastaajien määrä: 74

MAAHANTULO 2007-2025

Minä vuonna tulit (ensimmäistä kertaa) Suomeen? Vastaajien määrä: 74

muut perusteet olivat kukin perusteena 14,3 %:lla vastaajista. Aiemman oleskelulupansa päättymisvuoden ilmoitti 12 vastaajaa. Heidän lupansa olivat päättyneet vuosien 2007–2024 välillä. Yhdeksällä vastaajista oleskeluoikeus oli päättynyt viimeisen kolmen vuoden sisällä.

3. Vireillä olevat prosessit Vastaajista (24/74) noin kolmannes (32,4 %) ilmoitti olevansa parhaillaan oleskelulupaprosessissa tai hakeneensa EU-kansalaisen tai EU-kansalaisen puolison oleskeluoikeuden rekisteröintiä. Yleisimmät hakemusten perusteet olivat perhe (41,7 %), kansainvälinen suojelu (20,8 %), EU-kansalaisuus tai EU-kansalaisen perheenjäsen (16,7 %) ja työ tai yrittäjyys (16,7 %). Hakemuksia vastanneilla oli kaiken kaikkiaan vireillä yhteensä 28, sillä osalla vastaajista oli jätettynä useampi hakemus eri perusteilla. Kaikki hakemukset oli jätetty vuosina 2023–2025. Lomakkeen "Muu, mikä?" -avoimissa vastauksissa mainittiin erikseen perheside, turvapaikka ja EU-kansalaisen puolison oleskelukortti, vaikka nämä vaihtoehdot oli sisällytetty jo valmiiksi monivalintakysymyksiin.

4. Maassaolo Vastaajat olivat saapuneet Suomeen ensimmäistä kertaa vuosien 2007 ja 2025 välillä. Suurin ryhmä oli saapunut ensimmäisen kerran vuonna 2023 (23,0 %), ja seuraavaksi eniten oli vuonna 2025 saapuneita (17,6 %). Vuosina 2022 ja 2015 ensimmäistä kertaa saapuneiden osuus oli kumpanakin vuonna 13,5 % vastanneista.

Niistä 54 vastaajasta, jotka olivat viettäneet aikaa Suomen ulkopuolella ensimmäisen saapumisensa jälkeen, 70 % (38/54) oli tällä hetkellä Suomessa toista kertaa. Niistä, jotka olivat palanneet Suomeen vähintään kahdesti, enemmistö (11/16) oli EU-kansalaisia.

Asuminen ja asunnottomuus

Kyselyn ensimmäinen varsinainen osio käsitteli vastaajien asumis- ja majoitusjärjestelyjä. Kysymysten laatimisessa hyödynnettiin Suomessa käytettävää asunnottomuuden määritelmää, joka mukailee Euroopassa yleistä ETHOS Light -luokitusta (Varke 2026). Tämän määritelmän mukaan asunnottomiksi lasketaan henkilöt, jotka majoittuvat:

1. ulkona, porrashuoneissa tai niin sanotuissa ensisuojissa
2. asuntoloissa tai majoitusliikkeissä
3. asumispalveluyksiköissä, kuntouttavissa yksiköissä, sairaaloissa tai muissa laitoksissa
4. tilapäisesti tuttavien tai sukulaisten luona.

Kysymyksillä selvitettiin osallistujien nykyistä asumistilannetta sekä sitä, missä ja miten he olivat majoittuneet viimeisen vuoden aikana. Tavoitteena oli kartoittaa majoittumisen haasteita. Samalla haluttiin selvittää, olivatko jotkut vastaajat epävarmasta oleskelustatuksestaan huolimatta onnistuneet järjestämään asumisensa pysyvämmin ja millaisilla ehdoilla.

Vastaajilta kysyttiin, asuivatko he yksin, perheenjäsenen, sukulaisten vai ystävien ja tuttavien luona. Perhetilanteen selvittäminen oli perusteltua, sillä alaikäisten lasten, puolison tai muiden läheisten tilanne vaikuttaa merkittävästi ilman virallista oleskeluoikeutta elävien päätökseen jäädä Suomeen vaikeista elinolosuhteista huolimatta. Tarkensimme tässä selvityksessä luokit-

telua pyytämällä osallistujia määrittelemään, yöpyvätkö he sukulaisten tai tuttavien luona, vai täysin tuntemattomien tai satunnaisten tuttujen luona.

Hätämajoitus on yksi keskeinen asunnottomille suunnattu palvelu, joka kattaa nykyisin myös paperittomuutta kokevat. Helsingissä hätämajoitusta on tarjottu paperittomille vuodesta 2017 lähtien, Vantaa-Keravan ja Länsi-Uudenmaan hyvinvointialueilla niiden perustamisen myötä vuodesta 2023 (ja sitä ennen kuntakohtaisesti). Sekä asiakastyössä että tutkimuksissa on havaittu, että paperittomat hakeutuvat hätä- ja tilapäismajoitukseen vasta silloin, kun muut vaihtoehdot (kuten tuttavien luona majoittuminen) ovat poissuljettuja (Jauhiainen & Tedeschi 2021a, Katisko 2023).

Monissa Euroopan maissa, erityisesti Etelä-Euroopassa, maahanmuutto on moninkertaista Suomeen verrattuna. Siellä epäviralliset vuokramarkkinat ovat pimeiden työsuhteiden tavoin paljon laajempi ilmiö kuin Pohjois-Euroopassa. Aiemman tutkimuksen perusteella tiedetään, että asuntoa vuokraavilta paperittomilta vaaditaan usein kohtuuttomia vuokrausehtoja, ja he kohtaavat vuokraamisessa isoja riskejä sekä hyväksikäyttöä (PICUM & FEANTSA 2025). Suomessa maahanmuuttajataustaisten ja eri vähemmistöryhmien on raportoitu kohtaavan asunnonhaussa ennakkoluuloja, eriarvoisuutta ja suoraa syrjintää (Vilkama yms. 2021). Olimme siksi kiinnostuneita tietämään, kuinka moni selvitykseen osallistuneista on onnistunut vuokraamaan asunnon tai huoneen ja millaisia kokemuksia heillä oli vuokraamisesta.

Asumis- ja majoittumismuodot Osallistujilta kysyttiin ensin monivalintakysymyksellä, kenen kanssa he asuvat tai yöpyvät. Vastaajista yksin kertoi asuvansa tai majoittuvansa 32 % ja muiden kuin sukulaisten kanssa 28 %. Puolison, puolison ja lasten tai vain lasten kanssa asui tai majoittui yhteensä 31,1 % vastaajista.

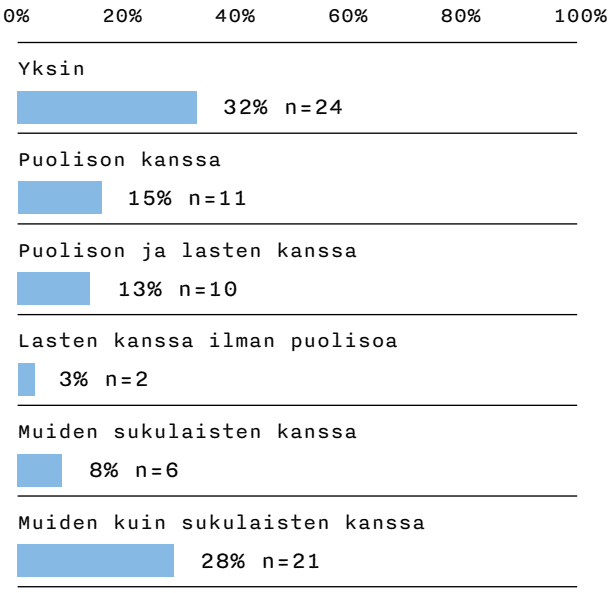
Kahdessa seuraavassa monivalintakysymyksessä kysyttiin, missä vastaajat ovat asuneet tai yöpyneet viimeisen kahden viikon ja viimeisen vuoden aikana.

Kysymykseen "Missä olet asunut tai yöpynyt kahden viimeisen viikon aikana?" saatiin yhteensä 89 vastausta, mikä kertoo siitä, että osa vastaajista oli turvautunut tarkastelujaksolla useampaan eri majoitusmuotoon. Selvästi suurin osa vastaajista oli majoittunut joko sukulaisten tai tuttavien luona ja/tai hätämajoituksessa. "Muualla, missä"? ja "ulkona tai rakennuksessa, joka ei ole asumiskelpoinen tai tarkoitettu asumiseen" vaihtoehdon valinneet saivat halutessaan tarkentaa vastaustaan. Avovastauksissa viisi henkilöä kertoi yöpyneensä perheensä kanssa. Osa mainitsi, että perheenjäsenellä oli oleskelulupa tai -oikeus Suomessa, ja yhdessä vastauksessa tuotiin esiin puolison maksavan asunnon vuokran. Muina majoituspaikkoina mainittiin vastaanottokeskus, hostelli sekä omien kontaktien kautta järjestetty majoitus, josta ei ilmennyt vastaajan tarkempaa suhdetta majoittajaan. Ulkona kertoi yöpyneensä kaksi vastaajaa. Avovastauksissa yöpymispaikkoina nimettiin kellaritilat, bussipysäkit, yleinen sauna, yökeskus Kalkkers ja kauppakeskus.

Majoituksen pysyvyys Kysymyksellä "Missä olet asunut tai yöpynyt viimeisen vuoden aikana?" kerättiin tietoa majoitusmuotojen pysyvyydestä ja siitä, kuinka usein vastaajat joutuivat vaihtamaan asuinpaikkaansa. Monivalintakysymykseen saatiin yhteensä 119 vastausta.

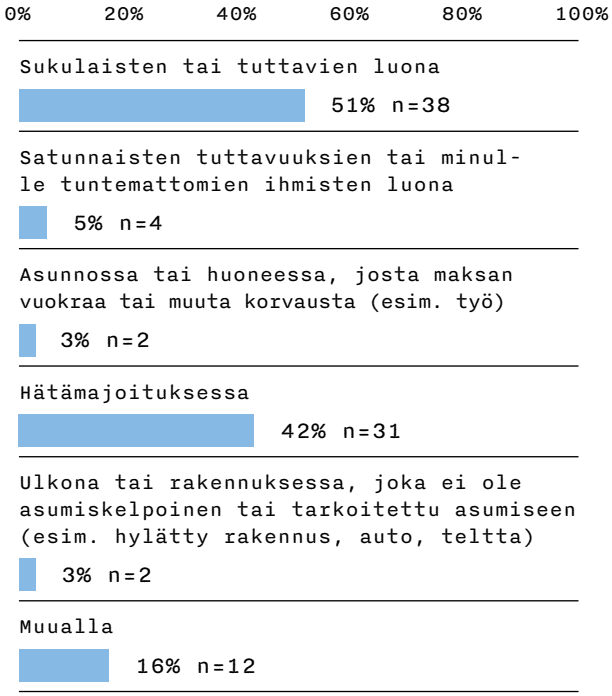
ASUMISMUOTO

Vastaajien määrä: 74

PAIKKA (VIIM. KAKSI VIIKKOA)

Missä olet asunut tai yöpynyt viimeisen kahden viikon aikana? Valitse kaikki tilanteesi sopivat vaihtoehdot. Vastaajien määrä: 74, valittujen vastausten lukumäärä: 89

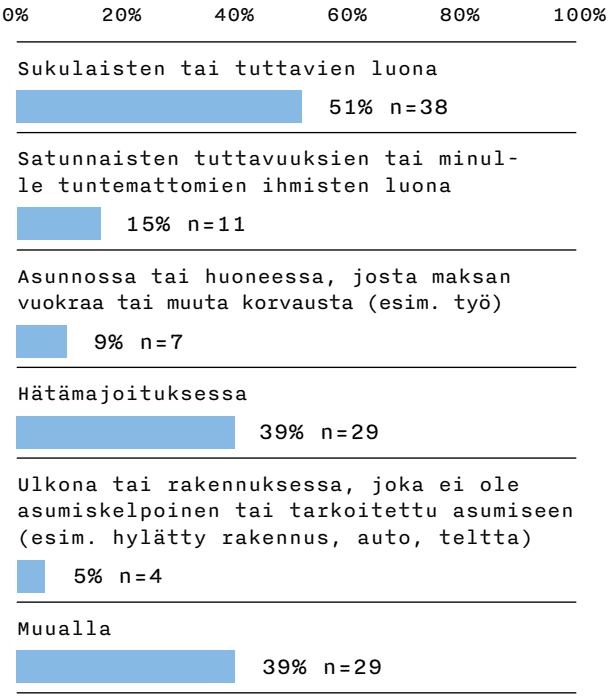
Ulkona yöpyneistä yksi tarkensi vastaustaan olleensa ulkona "muutaman yön", toinen kertoi yöpyneensä teltassa. "Muualla, missä?" -vastauksista yli kolmannes (11/29) liittyi oleskeluun Suomen ulkopuolella. Osalla vastaajista tämä saattoi viitata lähtömaahan, jos he olivat olleet Suomessa vasta alle vuoden. Toisaalta EU-kansalaisten vapaa liikkuvuus mahdollistaa siirtymisen maasta toiseen, ja osa Suomessa vailla vakinaista asuntoa elävistä EU-kansalaisista käykin vuosittain kotimaassaan tai hyödyntää muuten liikkumisvapauttaan.

Kaksi vastaajaa kertoi asuneensa aiemmin vuokralla. Toinen heistä tarkensi tämän tapahtuneen silloin, kun hänellä oli vielä oleskelulupa. Kolme vastaajaa puolestaan ilmoitti majoittuvansa edelleen tai asuneensa aiemmin puolisonsa vuokraamassa asunnossa. Yksi vastaaja asui vanhempiensa luona. Vastaanottokeskus mainittiin kahdessa vastauksessa ja ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän asunto yhdessä vastauksessa. Yksittäisissä maininnoissa tulivat esiin myös yöpyminen teltassa, kauppakeskuksessa ja autossa.

Jatkokysymyksellä haluttiin selvittää, montako kertaa kyselyyn osallistuneet olivat joutuneet muuttamaan tai vaihtamaan yöpymispaikkaansa viimeisen vuoden aikana. Suurin osa vastaajista (28,4 %) ei ollut joutunut muuttamaan kertaakaan, yhden kerran oli muuttanut 24,3 % ja 3–5 kertaa 18,9 % vastaajista.

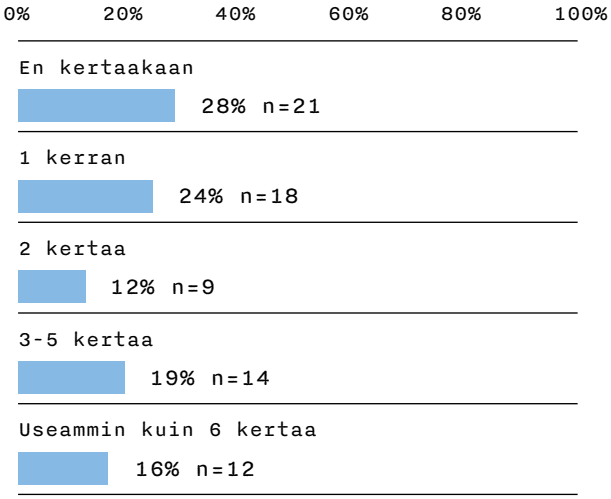
PAIKKA (VIIM. VUOSI)

Missä olet asunut tai yöpynyt viimeisen vuoden aikana? Valitse kaikki tilanteesi sopivat vaihtoehdot. Vastaajien määrä: 74, valittujen vastausten lukumäärä: 119

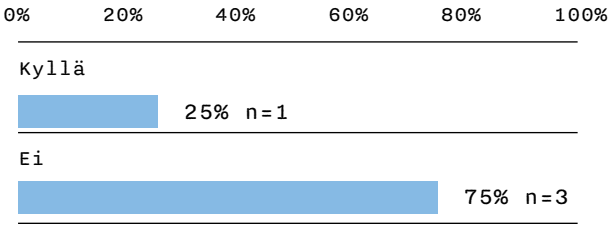
MUUTTAMINEN

Kuinka usein olet joutunut muuttamaan asunnosta toiseen / vaihtamaan yöpymispaikkaa viimeisen vuoden aikana?. Vastaajien määrä: 74

VUOKRAUS

Jos vuokraat asuntoa tai huonetta/sänkyä jaetussa asunnossa, oletko kohdannut vuokrauksessa syrjintää, hyväksikäyttöä tai muita kohtuuttomia vaatimuksia tai olosuhteita? Vastaajien määrä: 4

Osin pysyvämpää asumista voi selittää se, että kaikki vastaajat eivät olleet paperittomia vielä kokonaista vuotta. Kahdesta vastauksesta ilmenikin, että vastaajat olivat asuneet omassa vuokra-asunnossaan tai puolison kanssa ennen elämäntilanteensa muuttumista.

Syrjintä ja hyväksikäyttö vuokramarkkinoilla Kyselyssä selvitettiin vielä niiltä vastaajilta, jotka ilmoittivat vuokraavansa asuntoa, huonetta tai petipaikkaa, olivatko he kohdanneet vuokrauksessa syrjintää, hyväksikäyttöä tai muita kohtuuttomia vaatimuksia ja olosuhteita.

Ainoa myöntävästi vastannut osallistuja kertoi kohdanneensa ongelmia asunnossa, jossa hän asui työsuhteensa ajan. Vastaaja ilmoitti saaneensa huomautuksia maksamattomista vuokrista, vaikka oli maksanut vuokransa ennakkoon.

Asumisen ahtaus Kysymyksellä "Kuinka monta henkilöä asuu/yöpyy kanssasi samassa huoneessa tai asunnossa, jos kyseessä on talo tai asunto, jossa on yhteisiä tiloja" selvitettiin, kuinka ahtaasti osallistujat asuivat tai majoittuivat. Sekä tutkimustiedon että selvitystyöryhmän asiakastyön kokemusten perusteella paperittomuutta kokevien tiedettiin etukäteen asuvan ahtaasti. Hätämajoituksissa jaetaan aina vähintään keittiöt ja kylpyhuoneet, usein myös nukkumistilat. Sukulaisten ja tuttavien luona yöpyvillä puolestaan on harvoin käytössään omia, henkilökohtaisia tiloja.

Myös perheelliset joutuvat usein asumaan ahtaasti. Mahdollisuuksia suuremman asunnon vuokraamiseen on hyvin rajoitetusti, jos toinen perheen aikuisista ei pysty osallistumaan kotitalouden menoihin (PICUM & FEANTSA 2025).

Kysymykseen saatiin 71 vastausta. Vastaajista 64 ilmoitti jakavansa huoneen ja 42 koko asunnon toisten ihmisten kanssa. Huoneen jakamisesta kysyttäessä vain neljä vastaajaa kertoi majoittuvansa yksin. Suurin osa (29/64) jakoi huoneen kahden muun ihmisen kanssa. Yhden muun ihmisen kanssa huoneen jakoi 17 vastaajaa. Muutama vastaaja kertoi jakavansa huoneen useamman muun majoittujan kanssa. Enimmillään samassa huoneessa raportoitiin yöpyvän vastaajan lisäksi kahdeksasta yhdeksään ihmistä. Useissa vastauksissa kuitenkin mainittiin, että huonetta jakavien määrä vaihtelee jatkuvasti. Tätä selittävät esimerkiksi yhdessä vuokratut pienet asunnot, joissa majoittuu ja joiden vuokrakustannuksiin osallistuu vaihtuva määrä ihmisiä. Myös hätämajoituksissa huone joudutaan jakamaan useamman majoittujan kesken silloin, kun majoituksen tarvitsevia on enemmän.

Koko asuntoa jakavien vastauksissa oli enemmän hajontaa. Useimmiten asuntoa tai majoitustilaa jaettiin joko kahden (15/42) tai kolmen (7/42) muun asukkaan kanssa. Yhdessä vastauksessa asunnossa ilmoitettiin majoittuvan peräti 27 henkilöä, mikä viittaa todennäköisemmin hätämajoitukseen kuin tavalliseen vuokra-asuntoon. Vastauksista ei kuitenkaan aina ilmennyt, tarkoittaako vastaaja hätämajoitusta, vuokra-asuntoa vai jotain muuta majoitusmuotoa.

Asumis- ja majoitusjärjestelyt ja niiden haasteet Avokysymyksellä "Kerrotko tarkemmin, missä ja miten asuminen tai yöpyminen on järjestetty" selvitettiin, miten osallistujat olivat järjestäneet asumisensa ja majoittumisensa sekä joutuivatko he poistumaan majapaikastaan päiväsaikaan. Vastauksissa kuvattiin hyvin erilaisia tilanteita. Tyytyväisyys hätä- ja tilapäismajoituksiin vaihteli, kuten myös majoitusten varustelut: kaikissa paikoissa ei ollut mahdollisuuksia esimerkiksi pyykinpesuun. Heikoimmassa asemassa olivat ulkona yöpyvät, joilla ei usein ollut edellytyksiä edes säännöllisiin aterioihin tai hygieniasta huolehtimiseen. Monet kertoivat käyvänsä suihkussa ja pesemässä pyykkiä kavereiden luona tai päiväkeskuksissa. Erityisen haastavaa arjen pyörittäminen oli työssäkäyvälle vastaajalle: hän teki pitkiä työpäiviä,

minkä vuoksi hän ei ehtinyt käyttää huolto- ja tukipisteenä edes asunnottomien toimintakeskusta sen aukioloaikojen puitteissa.

Päiväaikainen oleskelu ja majapaikkojen säännöt Hätä- tai yksityismajoituksessa majoittuvat joutuivat tavallisesti viettämään päivänsä muualla kuin majapaikassaan, tai heidän päivittäistä elämäänsä rajoitettiin erilaisilla säännöillä. Eräs vastaaja kuvasi hänelle asetettuja ehtoja esimerkiksi suihkussa käynnin ja ruoanlaiton suhteen.

Niissä hätämajoituksissa, joista on poistuttava päiväksi, majoittujat joutuvat kantamaan kaikkia tavaroitaan mukanaan. Joka-aamuista poistumispakkoa kuvattiin uuvuttavaksi ja kadulla oloa raskaaksi. Osa yrittikin päästä välillä majoittumaan esimerkiksi kavereiden luokse voidakseen levätä myös päiväsaikaan. Hätämajoitusten välillä on kuitenkin myös eroja. Osa vastaajista kertoi paikoista, joissa oli mahdollista oleskella koko päivän ja joissa heillä oli käytössään oma huone. Yhdessä vastauksessa hätämajoitusta kuvattiin erityisen suopein sanoin: siellä oli siistiä ja rauhallista ja paikalla olevat järjestyksenvalvojat poistivat häiriönaiheuttajat.

Kavereiden ja tuttavien luona majoittuminen Kavereiden ja tuttavien luona majoittuvat ovat vastausten perusteella hyvin eriarvoisessa asemassa. Osa kertoi voivansa oleskella asunnossa kuin kotonaan, kun taas toisille kyseessä on pelkkä yösija. Yhdessä vastauksessa kuvattiin järjestelyä, jossa majoitus käsitti vain sohvapaikan yöksi ja aamusta iltaan vastaajan oli vietettävä aikaansa muualla. Useimmilla vastaajilla asuminen kaverin luona oli jollain tapaa vastikkeellista. Varsinaista vuokraa ei maksettu, mutta sopimukseen kuului esimerkiksi kotitöistä huolehtiminen ja ruokakuluihin osallistuminen.

Vuokrakulut ja epäilykset hyväksikäytöstä Ne, jotka osallistuivat vuokrakuluihin, kertoivat maksavansa jaetusta asunnosta 120–140 euroa kuukaudessa. Yksi vastaaja maksoi 120 euron vuokraa ystävien vuokrakaksiosta, jossa asui yhteensä kymmenen ihmistä. Vastikkeellisella järjestelyllä sekä perheenjäsenen kanssa asumisella näyttäisi olevan pysyvyyttä lisäävä vaikutus asumisolosuhteisiin. Yhdessä vastauksessa kuvattiin tilannetta, jossa puoliso, joka on Suomen kansalainen, oli vuokrannut pitkään yksiötä mutta he olivat hiljattain löytäneet yhteisen kaksion. Sekä puolison että muiden perheenjäsenten tai tuttavien kanssa vuokra-asunnossa asuvat näyttävät silti asuvan pääosin ahtaasti. Vastaukset herättivät myös paikoin epäilyksiä vastaajalle epäreiluista sopimuksista, vaikkei vastaaja itse nostanutkaan asiaa esille: esimerkiksi edellä mainittu 120 euron vuokra vaikuttaa asukkaiden määrään ja asunnon kokoon nähden suurelta.

Verkostojen ja yhteisöjen merkitys Verkostojen ja yhteisöjen merkitys korostuu vaikeissa tilanteissa. Kontaktit omaan kieliyhteisöön olivat auttaneet kahta vastaajaa löytämään majoitusratkaisun: ensimmäisessä tapauksessa vastaaja oli tutustunut nykyisen asuntonsa omistajaan, joka ymmärsi hänen tilannettaan ja halusi auttaa oman kieliyhteisönsä jäsentä. Toisessa tapauksessa vastaaja kertoi asunnonhaltijan hyväsydämisyydestä: vastaaja sai asua yhdessä toisen samassa tilanteessa olevan henkilön kanssa majoittajan omistamassa asunnossa ilmaiseksi. Verkostot ovat hyödyllisiä myös silloin, kun majoittuminen on lyhytaikaista. Eräs

vastaaja kertoi tuntevansa paljon ihmisiä ja yöpyvänsä monissa eri paikoissa. Missään ei kuitenkaan voinut olla pitkään, sillä tietyn ajan jälkeen kaveri saattoi alkaa vihjailla tai kysellä, milloin vastaaja saakaan oleskeluluvan. Silloin tämä ymmärsi, että on aika lähteä, soittaa uudelle yhteystiedolle ja vaihtaa paikkaa.

Hätämajoitukseen hakeutuminen Kysyimme selvityksen osallistujilta, jotka eivät olleet hakeutuneet hätämajoitukseen tai olivat kieltäytyneet tarjotusta majoituksesta, miksi he tekivät niin, vaikka heillä ei ollut muuta paikkaa minne mennä. Kysymykseen vastasi 44 osallistujaa. Osalla syyt hätämajoituksen välttelyyn liittyivät terveydentilaan, osassa vastauksissa syy kieltäytymiseen näyttäytyi periaatteellisena ja liittyi vahvaan pärjäämisen eetokseen – ei haluttu käyttää yhteiskunnan palveluita. Toisilla hakeutumista esti aiemmat huonot kokemukset tai hätämajoitusten maine, toisaalta ihmiset raportoivat myös, ettei heillä ole ollut tarvetta hätämajoitukselle. Päihteitä käyttävät toiset majoittujat, melu, rauhattomuus ja epäsiisteys mainittiin useammassa vastauksessa syynä sille, miksi paikka koettiin pelottavana tai epämukavana. Yksi vastaajista oli kokenut aiemmin päihteidenkäyttäjien taholta häirintää, ja hän oli masentunut majoituksessa ollessaan. Kaikilla ei ollut omakohtaista kokemusta hätämajoituksesta, mutta he olivat kuulleet tuttaviltaan, että sinne menoa kannattaa välttää turvattomuuden takia. Väärinymmärrys siitä, kenellä on oikeus hätämajoitukseen, oli estänyt yhdellä vastaajalla sinne hakeutumista.

Asumisjärjestelyjen haasteet Lopuksi vastaajilta kysyttiin, mikä heidän mielestään on asumisjärjestelyn tai majoittumisen suurin haaste. Lisäksi kysyttiin, ovatko he kohdanneet majoitusjärjestelyissä syrjintää, hyväksikäyttöä tai muita kohtuuttomia vaatimuksia tai olosuhteita. Vastauksia saatiin yhteensä 67. Kyselyn vastaukset olivat pituudeltaan ja sisällöltään hyvin erilaisia: osa kuvaili asumistaan pitkästi ja eritellen sen hyviä ja huonoja puolia, kun taas osa antoi vain lyhyitä kommentteja. Vastaajista 37 % (25/67) kertoi, ettei ollut kohdannut mainittuja ongelmia, mutta osa heistäkin vastasi avokysymykseen kuvailemalla tarkemmin omaa asumis- tai elämäntilannettaan.

Yksityismajoituksessa olevat ihmiset kertoivat, että majoittajat eivät aina ymmärtäneet heidän tilannettaan vaan velvoittivat heidät korvaamaan asumisensa kotitöillä ja muilla palveluksilla. Toisten nurkissa asuminen koettiin vaikeaksi ja turvattomaksi, ja vastaajat kuvasivat suoranaista hyväksikäyttöä, omien oikeuksien puutetta sekä tunnetta siitä, että majoittuja on kuin orja, josta kukaan ei välitä. Majoituspaikat saattoivat vaihtua jatkuvasti, minkä lisäksi majoittajat eivät osanneet huomioida majoittujien aiempia traumatisoivia kokemuksia, kuten ihmiskaupan uhriksi joutumista.

Hätämajoitukset nähtiin sekä huonoina, toimivina tai osittain toimivina ratkaisuina. Vastaajat olivat kiitollisia siitä, että heillä oli paikka jossa yöpyä kadun sijasta, mutta uuvuttavana pidettiin sitä, jos majoituksesta piti poistua joka aamu ja painavia tavaroita joutui kantamaan mukana koko päivän. Muiksi hätämajoituksen huonoiksi puoliksi mainittiin nukkuminen tuntemattomien kanssa, kunnioituksen puute, pahat hajut sekä päihtyneet ihmiset.

Syrjintää asunnon haussa kertoi kokeneensa yksi vastaaja sinä aikana, kun hänellä oli vielä voimassa oleva oleskelulupa. Englanninkieliselle hakijalle oli väitetty vapaata asuntoa varatuksi. Eräälle kausityöntekijänä maahan tulleelle oli puolestaan uskoteltu virheellisesti, ettei hänellä ole oikeutta vuokra-asuntoon. Tämän vuoksi vastaaja oli joutunut turvautumaan kalliiseen hostelliin ja pimeisiin asuntomarkkinoihin. Yksi vastaaja huomautti, että suurin ongelma on kuitenkin oleskeluluvan puuttuminen, sillä ilman sitä ja toimeentuloa asunnon vuokraaminen on mahdotonta. Hän kertoi joutuneensa kielteisen turvapaikkapäätöksen saatuaan kadulle, ilman paikkaa minne mennä.

Toimeentulo

Koska mahdollisuudet valita asuin- tai majoituspaikka riippuvat usein suoraan tuloista, haluttiin selvityksessä kartoittaa myös osallistujien toimeentulolähteitä. Säännöllisten ja riittävien tulojen puute estää ilman virallista oleskeluoikeutta olevia ihmisiä sekä hankkimasta vuokra-asuntoa että kasvattaa riskiä päätyä huonoihin asuinoloihin (Wirehag ym. 2021, Mylona ym. 2025). Riittämätön tai puuttuva toimeentulo vaikuttaa myös laajemmin ihmisen terveyteen, hyvinvointiin sekä toiminta- ja osallistumismahdollisuuksiin (PICUM & FEANTSA 2025). Suomen perustuslaki takaa oikeuden välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon kaikille niille, jotka eivät pysty hankkimaan sitä itse – apulaisoikeusasiamiehen linjauksen mukaan myös ilman oleskeluoikeutta maassa oleskeleville. Käytännössä välttämätön toimeentulo tarkoittaa yleensä tukea ravinto- ja lääkemenoihin, ja sitä voi myöntää Kela tai hyvinvointialueen (aiemmin kunnan) sosiaalitoimi. (Katisko yms. 2023.)

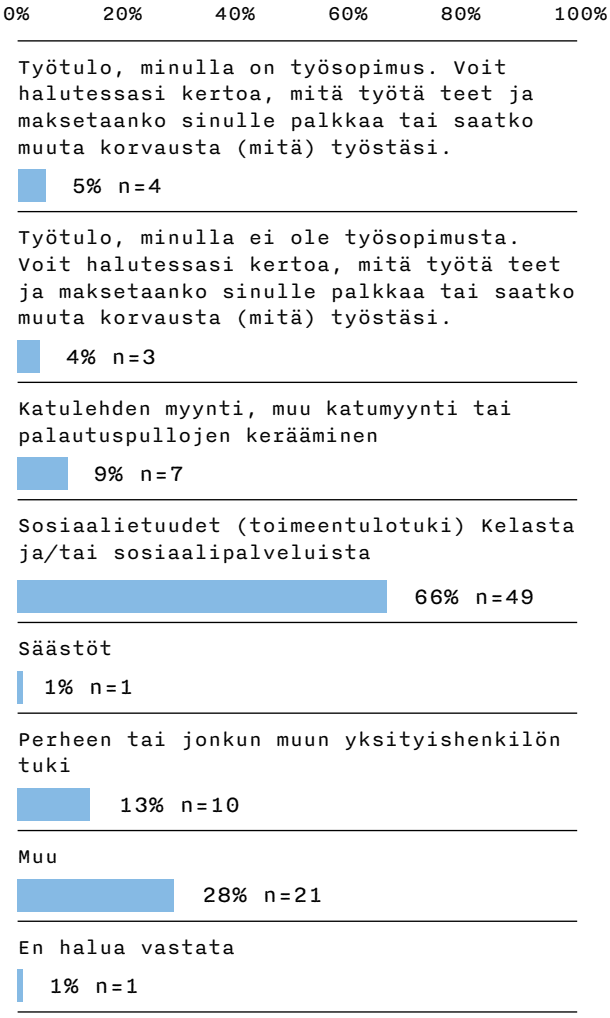
Toimeentulon lähteitä selvittävä kysymys ”Mistä saat toimeentuloa?” esitettiin monivalintana. Vastausvaihtoehtoja valittiin kaikkiaan 96, sillä moni vastaaja mainitsi useamman kuin yhden tulonlähteen.

Sosiaalietuudet Useimmat vastaajista ilmoittivat saavansa sosiaalietuuksia. Koska etuuksien muotoa tai sisältöä ei ollut eritelty, on tärkeää huomauttaa, että paperittomien joukossa on varsin erilaisessa asemassa olevia ihmisiä. Esimerkiksi jotkut kohtaamistamme EU-kansalaisista saattoivat olla yhä oikeutettuja esimerkiksi työttömyysetuuteen aiemman työhistoriansa perusteella, kun taas useimmat vastaajista saivat ainoastaan Kelan tai hyvinvointialueen sosiaalitoimen myöntämiä maksusitoumuksia ruokaan ja päivittäistavaroihin.

Avoimissa ”Muu, mikä”-vastauksissa oli mainittu Kelan maksusitoumukset ruokaan ja lahjakortit, jotka viittaavat Euroopan sosiaalirahaston avustuksena jaettaviin, yleensä noin 40 euron suuruisiin tietyn kauppaketjun lahjakortteihin. Vastauksissa tulivat esiin myös HSL-matkalippu ja leipäjono. Yksi vastaaja mainitsi aiemmin varastaneensa ruokaa kaupasta, mutta kertoi, ettei tarvetta siihen enää ole, koska hän pystyy nyt ruokailemaan asunnottomien toimintakeskuksessa. Vastauksista ilmeni myös tiedon puutetta omista oikeuksista. Kaksi vastaajaa kertoi, ettei saa tai ole aiemmin saanut mitään avustusta, koska he eivät olleet tietoisia oikeudestaan välttämättömiin etuuksiin. Yksi vastaaja taas oli siinä käsityksessä, ettei hän voi saada edes maksusitoumuksia ruokaan, koska hän on kotoisin Euroopasta.

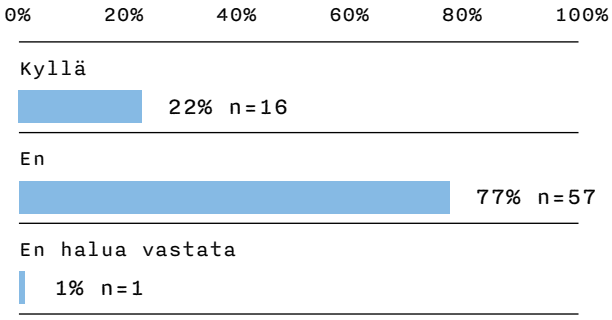
TOIMEENTULO

Mistä saat toimeentuloa? Voit valita kaikki vaihtoehdot, jotka kuvaavat tilannettasi. Vastaajien määrä: 74, valittujen vastausten lukumäärä: 96

TOIMEENTULON HANKKIMINEN

Oletko kohdannut toimeentulon hankkimisessa syrjintää, hyväksikäyttöä tai muita kohtuuttomia vaatimuksia tai olosuhteita? Vastaajien määrä: 74

Työtulo Vain pieni osa (9,5 %) vastaajista ilmoitti saavansa työtuloa. Työtuloa saavien osalta selvitettiin myös sitä, oliko heillä työsopimusta, sillä oleskeluluvan puuttumisen tiedetään kaventavan ihmisten mahdollisuuksia vaikuttaa työolosuhteisiin ja altistavan heidät laajalle hyväksikäytölle tai jopa ihmiskaupalle (esim. FRA 2021, PICUM & FEANTSA 2025). Työtuloa saavien vastauksissa mainittiin aloina rakennusala, maalaustyöt ja kauneudenhoitoala. Muista vastauksista ei selvinnyt, millaista työtä vastaajat tekivät.

Perheen ja verkostojen tuki Perheellisten vastauksissa korostui puolisolta saatu tuki. Myös muu perhe ja kaverit olivat auttaneet joitain vastaajia taloudellisesti. Kotimaasta tuloja sai tai oli aiemmin saanut kaksi vastaajaa, toinen yritystoiminnan muodossa, toinen perheeltä.

Syrjintä, hyväksikäyttö ja toimeentulon hankkimisen esteet Osallistujilta kysyttiin myös, ovatko he kohdanneet toimeentulon hankkimisessa syrjintää, hyväksikäyttöä tai muita kohtuuttomia vaatimuksia tai olosuhteita. Avovastauksissa nousi esille laaja hyväksikäytön kirjo sekä arjen ja työnteon vakavia haasteita. Vastaajat raportoivat monitasoisesta työperäisestä hyväksikäytöstä, joka ulottui liian pienistä palkoista ja maksamattomista korvauksista aina työntekijöiden oikeuksien laiminlyöntiin, seksiin painostamiseen ja ihmiskauppaan asti. Kaikista vastauksista ei selvinnyt, olivatko ihmiset hakeneet tai saaneet apua tilanteisiinsa. Erityisesti katutyötä tekevät toivat esiin työn kovuuden ja rasismin, sillä he olivat kohdanneet solvaamista, päälle sylkemistä ja muuta uhkaavan aggressiivista käytöstä, jonka syynä nähtiin rasismin lisäksi tekijöiden päihdeongelmat.

Lisäksi vastauksissa korostuivat rakenteelliset esteet, kuten asumisen vaikeudet, jotka hankaloittivat työn hakemista, sekä henkilötunnuksen puute, mikä esti pankkitilin avaamisen ja teki siten palkkatulojen saamisesta mahdotonta. Myös arjen avun käytännöissä havaittiin epäkohtia, sillä ruoka-apuun tarkoitetut maksusitoumukset on käytettävä kerralla, mikä tekee elintarvikkeiden hankkimisesta ja säilyttämisestä vaikeaa ilman kunnollista asuinpaikkaa.

Terveys

Kyselyn viimeisessä osiossa selvitettiin osallistujien terveyttä ja hyvinvointia. Asunnottomuuden ja asumisen epävarmuuden terveyshaitat ovat laajoja, ja puutteelliset asuinolot lisäävät sekä fyysistä että psyykkistä kuormitusta. Pitkäaikaisasunnottomien kuolleisuus on muuta väestöä korkeampaa. (Erkkilä & Stenius-Ayoade 2009, Calloo ym. 2026.) Myös paperittomilla ihmisillä esiintyy paljon terveysongelmia, joita syventävät heikot mahdollisuudet huolehtia hyvinvoinnista sekä rajalliset oikeudet terveydenhuoltoon (PICUM 2023). Molemmilla ryhmillä korostuvat erityisesti mielenterveysongelmat, ja monilla turvapaikanhakijoina kohdemaahan tulleista paperittomista on taustallaan traumaattisia kokemuksia, kuten sotaa, väkivaltaa ja pakkomuuttoa lähtömaassaan tai matkalla Suomeen (Jauhiainen & Tedeschi 2021b, Anderson ym. 2018).

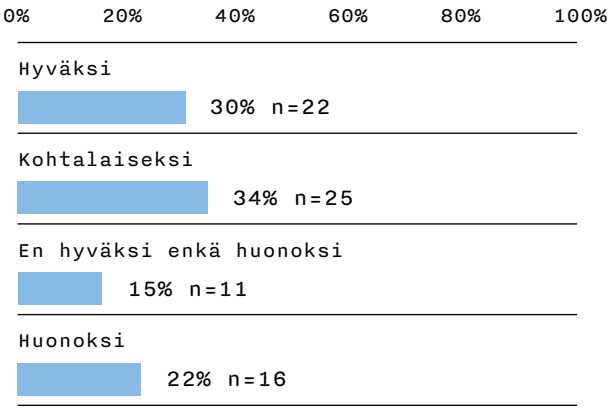
Koska tietoa kerättiin kyselyhaastatteluilla eikä ihmisiltä pyydetty virallisia terveystietoja, pystyttiin kyselyllä selvittämään vain vastaajien koettua terveydentilaa. Osallistujilta kysyttiin, millaiseksi he kokivat terveytensä neliportaisella asteikolla hyvästä huonoon.

Seuraavalla monivalintakysymyksellä kartoitettiin vastaajien terveyteen liittyviä ongelmia ja huolia. Vastauksia saatiin yhteensä 106. Vastaajien ilmoittamissa asioissa korostuivat selvästi eniten henkiseen hyvinvointiin liittyvät haasteet, kuten univaikeudet, surun ja toivottomuuden tunteet sekä jatkuva stressi. Näiden huolien lisäksi monissa vastauksissa tuotiin esiin myös fyysisiä oireita, muita sairauksia sekä yleisiä terveyshuolia.

”Muita sairauksia tai terveyshuolia” – avovastauksissa nousi esille laaja kirjo erilaisia vaivoja kuten päihde- ja muistiongelmat, vatsa- ja virtsaamisvaivat, korkea verenpaine, anemia, lihaskivut, autoimmuunisairaudet, migreeni, astma, allergia sekä mielenterveysongelmat. Vastaajilla

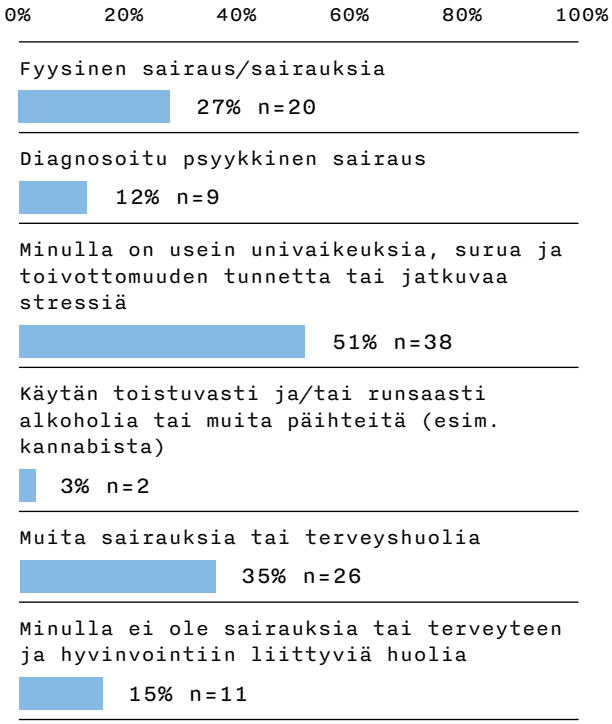
KOETKO TERVEYTESI?

Vastaajien määrä: 74

SAIRAUDET

Onko sinulla seuraavia sairauksia tai terveyteen ja hyvinvointiin liittyviä huolia?Vastaajien määrä: 74, valittujen vastausten lukumäärä: 106

oli myös oireita, joiden syytä ei vielä tiedetty lääkärissä käynnin pelon tai hoitoon pääsemättömyyden vuoksi. Lisäksi mainittiin raskauteen liittyvä väsymys.

Terveyteen ja hyvinvointiin vaikuttavat tekijät Vapaaehtoisessa kysymyksessä selvitettiin elämäntilanteen vaikutusta terveyteen, ja suurin osa eli 67 osallistujaa 74:stä kuvasi tätä yhteyttä. Neljässätoista vastauksessa tuotiin suoraan esiin huoli asunnottomuudesta tai asumisesta – kuten häämöttävästä majapaikan menetyksestä johtuva, jatkuva stressi – vaikka muutama vastaaja kertoikin asioidensa olevan hyvin. Hätämajoituksen olosuhteiden kuvattiin aiheuttavan stressiä ja yhdellä vastaajalla myös oireita, joita hänellä ei ollut esiintynyt ennen. Hätämajoituksissa ei pystytty huomioimaan vastaajien terveydentilaa tai lääkitystä riittävästi. Eräs diabeetikko, joka kärsi univaikeuksista sekä lisääntyneestä virtsaamistarpeesta poistui majoituksesta aamuisin väsyneenä. Kuormitusta lisäsi myös muiden hätämajoituksessa yöpyvien terveysongelmat ja ongelmallinen käytös.

Paperittomien terveyspalvelut oli kyselyn tekoaikana rajattu pääkaupunkiseudulla kiireelliseen ja välttämättömään hoitoon. Rajanveto kiireellisen ja kiireettömän hoidon välillä ei kuitenkaan

ole selvä, mikä tekee hoidon tarpeen arvioinnista vaikeaa erityisesti kovista kivuista kärsivälle ihmiselle itselleen. Haasteita kuvasi vastaus, jossa hammassärkyä potenut henkilö käännytettiin ensin pois vastaanotolta, mutta saatuaan sosiaalityöntekijältä neuvon korostaa kipujensa kovuutta hän onnistui saamaan hoitoa. Onnistuneesta avun saamisesta raportoi toinen vastaaja, joka sai terveydenhuollosta apua seksuaalisesta hyväksikäytöstä aiheutuneisiin traumaoireisiinsa.

Pelko palveluihin hakeutumisen esteenä Vastauksista kävi ilmi, että paperittomaksi jääneet ihmiset välttelevät viranomaisia ja pelkäävät avun hakemista. Erityisesti taloudellisen tuen vastaanottamisen pelätään kääntyvän myöhemmin itseen kohdistuvaksi seuraamukseksi, mikä heikentää suoraan ihmisten hyvinvointia ja ohjaa heidän valintojaan sosiaali- ja terveyspalveluiden puoleen kääntymisessä. Tätä havainnollistaa vastaus, jossa henkilö ei oleskelulupansa umpeuduttua uskaltanut hakea rahallista tukea siinä pelossa, että tieto siirtyisi maahanmuuttovirastolle. Viranomaispelko voi olla hyvin voimakasta, kuten eräällä vastaajalla, joka kertoi, ettei uskaltaisi hakeutua edes sairaalahoitoon poliisin tulon pelossa. Tämä jatkuva rangaistuksi tulemisen pelko heijastuu syvästi myös psyykkiseen vointiin, sillä eräs vastaaja kertoi masennuksestaan, ahdistuksestaan ja toistuvista painajaisistaan, joissa hän pakeni poliisia kuin rikollinen.

Paperittomuuden aiheuttama kuormitus ja näköalattomuus Vastauksista välittyy elämäntilanteeseen liittyvä voimakas näköalattomuus, toivottomuus sekä epäreiluuden kokemukset silloin kun ihmisille ei anneta mahdollisuutta korjata tilannettaan. Tulevaisuuden miettiminen masentaa jatkuvan epävarmuuden vuoksi: vastaajat kuvasivat tuntevansa rikkinäisyyttä, avuttomuutta, luottamuspulaa, masennusta ja äärimmäistä ahdistusta sekä tunnetta, että elämä on pysähtynyt.

Tilannetta raskauttaa jatkuva erossaolo perheenjäsenistä, mikä heikentää koettua terveyttä ja luo paineita tukea kotimaassa olevia läheisiä taloudellisesti, vaikka oma toimeentulo ei ole turvattu ja rahaa ei aina ole edes lääkkeisiin. Nuorena Suomeen tullut vastaaja puolestaan pelkäsi erottamista lapsestaan ja koki epäreiluksi sen, ettei hänelle anneta mahdollisuutta aloittaa alusta, opiskella, tehdä töitä ja olla lapsensa kanssa.

Toisaalta vastauksissa tuodaan esiin myös selviytymiskeinoja masennuksen ja stressin lievittämisessä: esimerkiksi kitaransoittoa, vapaaehtoistyötä, itsestä huolehtimista, terveellistä ruokavaliota, ajanviettoa lapsen kanssa tai lapsesta kuvattujen videoiden katsomista. Myös hätämajoitus mainitaan paikkana, jossa on ollut mahdollista tutustua toisiin ihmisiin ja ystävystyä.

Osa vastaajista (10/67), ilmoitti, ettei heillä ole mitään lisättävää terveydentilastaan. Muutamissa vastauksissa puolestaan korostettiin ensisijaista tarvetta löytää töitä tai saada oleskelulupa, mutta tuotiin esiin myös myönteisiä käänteitä, kuten asumisjärjestelyn löytymistä.

Haastattelut

Kyselyyn vastanneista haastateltiin 14 henkilöä, jotka olivat ilmoittaneet halukkuutensa jatkohaastatteluun. Koska haastattelusta kiinnostuneita oli enemmän kuin voitiin haastatella, selvitystyöryhmä valitsi osallistujat siten, että ryhmästä tuli taustoiltaan ja nykytilanteiltaan mahdollisimman monipuolinen. Haastateltavat edustivat eri sukupuolia, heidän ikänsä vaihteli alle 30-vuotiaista yli 60-vuotiaisiin, ja he olivat kotoisin viideltä eri maantieteelliseltä alueelta: EU- ja Schengen-maista, Itä-Aasiasta ja Tyynenmeren alueelta, muusta Euroopasta ja Keski-Aasiasta, Pohjois-Afrikasta sekä Saharan eteläpuolisesta Afrikasta. Suomeen he olivat saapuneet alun perin eri syistä: töihin, opiskelemaan, puolison luo ja hakemaan turvapaikkaa. Kolme haastatelluista oli ollut Suomessa yli kymmenen vuotta: yksi oli hakenut turvapaikkaa ja jäänyt paperittomaksi, toisella oli ollut oleskelulupa, jonka hän oli äskettäin menettänyt ja kolmas oli EU-kansalainen, joka ei ole pystynyt rekisteröimään oleskeluaan.

Koska osallistujat pystyivät haastatteluissa puhumaan kyselyä vapaammin aiheista, jotka he kokivat tärkeiksi, toivat jotkut haastateltavat esille taustaansa, elämänhistoriaansa ja tietään Suomeen. Toiset haastateltavat pitäytyivät tiukemmin kysymysrungon ja mahdollisiin haastattelijan tarkentaviin kysymyksiin vastaamisessa. Haastatteluaineiston analyysiä ohjasivat haastattelurungon teemat, mutta samalla kiinnitettiin huomiota myös haastateltavien itse toistuvasti esille nostamiin asioihin sekä niille antamiin merkityksiin ja tulkintoihin. Analyysiprosessin perusteella aineisto jäsennettiin neljään selvityksen tavoitteiden kannalta keskeiseen temaattiseen kokonaisuuteen:

1) Koti ja asunnottomuus, 2) Asumis- ja majoitusjärjestelyn haasteet, 3) Tärkeät ajanviettopaikat ja 4) Tulevaisuuden näkymät ja toiveet. Lisäksi tarkasteltiin osallistujien kuvaamia tunteita näitä teemoja läpileikkaavana ulottuvuutena (Fereday & Muir-Cochrane 2006).

Haastatteluaineistoa kertyi litteroituna lähes parisataa sivua (3–34 sivua/haastattelu), ja siitä nousi esille muitakin teemoja. Analyysissä käsiteltävät asiat rajattiin kuitenkin selvitykselle asetettujen tehtävien mukaisesti asumista ja asunnottomuutta suoraan tai välillisesti käsitteleviin aiheisiin.

Koti ja asunnottomuus

Kodin ja asunnon merkitystä kuvattiin haastatteluissa eri aistimuksin ja tuntein. Sen tuomaa turvaa, rauhaa ja mahdollisuutta pitää itsestään huolta tuotiin esille useassa haastattelussa:

> *"On koti, on suihku, pääsee suihkuun ja voi tuoksua hyvältä. Sillä ihmiset eivät myöskään tykkää siitä, jos ei ole puhdas."* (H1)

> *"Se on minun turvani, omaa rauhaa. Minun mielestäni asunto on elämän perusta. Ilman kotia ei ole elämää. Suomessa on katastrofi joutua kadulle varsinkin talven aikana."* (H7)

> *”Kun menen kotiin, tunnen rauhaa omassa kotikolossa. Käyn suihkussa ja sen jälkeen lepään ja mietin asioita.”* (H5)

Koti voi olla myös jotakin, minkä ihminen voi kuvitella ja mistä haaveilla, vaikka kokemus oikeasta kodintunnusta puuttuu. Toisaalta sen menettämisen myötä menettää myös ison osan autonomiastaan, vapaudestaan:

> *”Sanoisin, ettei minulla ole koskaan ollut sydämen kotia. Minulla oli tämä […], mutta minulla ei koskaan ollut kodin tunnetta tai paikkaa, jota olisin voinut pitää todellisena kotina. Joten ajattelen perusturvallisuutta, rauhan tunnetta ja vapautta. Joo, sanoisin, että se on ikään kuin kaikkein tärkeintä. Olosuhteet voivat tietysti vaihdella, mutta vapaus, turvallisuus ja rauha – sanoisin, että ne ovat kaikkein tärkeimpiä.”* (H8)

> *”Tuntuu siltä, kuin pala omasta vapaudesta riistettäisiin pois.”* (H3)

Haastateltava, joka oli elänyt pitkään kadulla ja hätämajoituksissa korosti sitä, miten tärkeä asunto hänelle on:

> *”Nukun levollisesti, koska nukun omassa kodissani ja tunnen rauhaa ja iloa, koska voin lähteä rauhallisin mielin töihin ja illalla tiedän tulevani takaisin kotiin. Me laitamme ruokaa, käymme pesulla ja menemme sitten nukkumaan.”* (H1)

Oma kokemus oli yhdellä haastateltavista muuttanut osin myös ymmärrystä asunnottomuudesta. Hän koki tärkeänä muistuttaa, ettei asunnottomuus ole aina yksilön oman toiminnan seurausta, vaikka hänen käsityksensä asunnottomien enemmistöstä oli yhä varsin jyrkkä:

> *”Kun ihmisellä on normaali elämä, hän ei ymmärrä, hänellä on väärä käsitys asunnottomiksi joutuneista ihmisistä. Monet ihmiset, suurin osa asunnottomista, ovat tosiaan huumeriippuvaisia ja käytännössä yhteiskunnan loisia. Mutta kaikki heistä eivät elä samanlaista elämää. Se kaikkien ihmisten pitäisi tietää ennen kuin he tuomitsevat.”* (H9)

Asunnon menettäminen ja sen puuttuminen näyttäytyy kodin merkityksien kuvausta vasten erityisen rankkana kokemuksena. Haastateltavista kolme oli menettänyt asuntonsa. Yksi haastateltu ei pystynyt maksamaan enää vuokraa menetettyään työnsä. Koska hän oli tullut Suomeen opiskelijan oleskeluluvalla, hän ei ollut oikeutettu Kelan etuuksiin. Toinen haastateltava puolestaan siirtyi työskentelemään Suomesta Ruotsiin, ja alivuokrasi asuntonsa tuttavilleen. Nämä vakuuttivat hänelle, että huolehtivat vuokranmaksusta, mutta kun haastateltava palasi Suomeen, häntä vastassa olikin häätö. Kolmas asuntonsa menettäneistä oli menettänyt oleskelulupansa ja sen myöstä mahdollisuuden saada toimeentuloa ja maksaa vuokraa.

> *”En pystynyt enää maksamaan vuokraani, ja minut häädettiin [yrityksen nimi] asunnosta. [--] Alkoi tulla todella kylmä ja – ymmärrätkö – tilanne eteni pisteeseen, jossa olin aivan loppu – kun mikään ei suju, eikä sinulla ole asuntoa, ei suojaa, eikä ketään. Olinkin oikeastaan valmis tekemään kaikesta lopun.”* (H3)

"Minulla oli asunto. Sitten lähdin Ruotsiin. [---] Soitin joka kuukausi Ruotsista, että maksoitteko vuokran. [---] Sitten tulin takaisin ja tarkistin, he eivät olleet siellä. Naapuri sanoi, että lähtivät viikko sitten. Ja sain uudenvuoden lahjan, kirjeen, jossa sanottiin, että minun pitäisi jättää viikon päästä asunto." (H2[11])

"Joten taloudellinen tilanne oli vähän... tosi vaikea. Siis, etenkin – tiiätsä, niinku yritin selvitä. Yritin maksaa Kelalle. Yritin maksaa melko pitkään. Valitettavasti en sitten pystynyt enää maksamaan, joten mitä minun olisi pitänyt tehdä? Ja niinpä minun piti sitten, niinku, okei, minun piti vain katkaista sopimus, koska en pystynyt, en pystynyt, en pystynyt enää maksamaan asumisesta." (H13[12])

Asumis- ja majoitusjärjestelyjen haasteet

Koska suurimmalla osalla haastatelluista ei ollut pysyvää asuinpaikkaa, toivat he esille monia nykyiseen asumiseen tai majoitukseen liittyviä ongelmia ja haasteita. Hätämajoituksessa yöpyvät kertoivat olevansa kiitollisia majoituksesta, joka vastaa heidän tärkeimpiin tarpeisiinsa, vaikka siinä onkin puutteita. Ongelmia tai vähintäänkin epämukavuutta aiheuttivat tilanteet, missä huone piti jakaa ihmisten kanssa, joilla oli terveyteen ja elämänhallintaan liittyviä haasteita:

"Pääsen nukkumaan johonkin lämpimään ja turvalliseen paikkaan, enkä kadulle tai julkisiin tiloihin." (H8)

"Se on hyvä paikka. [---] meillä on jopa vartiointi. [---]" (H14[13])

"Se tuntuu niin masentavalta. Koska se asunto ei ole sellainen paikka, jossa voisi istua hetkeksi alas ja jutella. [--] Sitä menee suoraan, sitä menee suoraan omaan huoneeseensa." (H13)

"Että joo, en sitten koskaan tiedä mitä tapahtuu. Siksi minulla on aina laukku pakattuna ja nukunkin vaatteet päällä, koska meillä on yhteiset kylpyhuoneet ja kaikki." (H8)

"Ja toinen juttu on, että meitä majoittuu kolme, yleensä majoitutaan kolme samassa huoneessa. Joten saattaa hyvinkin olla, että sinut laitetaan samaan huoneeseen jonkun sellaisen kanssa, jolla on mielenterveysongelmia tai jokin sairaus." (H14)

Yksityismajoituksessa majoittuvat kertoivat toisenlaisista haasteista, jotka liittyivät asuntoon pääsemiseen, asunnossa vietetyn ajan tai käytössä olevien tilojen rajoittamiseen. Eräs haastateltava kuvasi, miten hän ei rohjennut pyytää avainta asuntoon, missä yöpyi muutaman kuukauden ajan. Hän ei saanut haltuunsa myöskään ovikoodia, joten hän joutui myös talvikuukausina odottamaan ulkona, kunnes majoittaja päästi hänet sisälle:

11 Haastattelu tehty haastateltavan hyvin osaamalla kielellä. Lainaukset suomenkielisestä käännöksestä.
12 Haastattelu tehty haastateltavan hyvin osaamalla kielellä, lainaukset käännetty suomeksi.
13 Haastattelu tehty haastateltavan hyvin osaamalla kielellä, lainaukset käännetty suomeksi.

”Joten ajattelin, että hei, voisitko edes tyyliin antaa minulle ovikoodin, jotta sinun ei tarvitse tyyliin juosta ylös ja alas aina kun tulen sisään? Hän oli silleen, että ei. Joten olin silleen, että äh, paska. Jos en saa edes ovikoodia, niin mitä sitten?” (H3)

”En voi laittaa ruokaa, jos on tarve laittaa ruokaa. Ei voi liikkua silloin kun on tarve liikkua. Minulla ei ole avainta siihen kotiin. Joudun odottamaan ulkona. [---] Kuukauden jälkeen minulle saatetaan sanoa, että olet ollut täällä vieraana. Nyt alas etsiä itsellesi joku muu yöpaikka” (H4[14])

”Ruoka-aikani venyy joskus kello yhdeksään illalla. Lisäksi voin pestä pyykkiä vain erikseen määrättynä aikana lauantaisin tai sellaisena päivänä, joka sopii heille.” H12[15]).

Joskus ulkona tai yöllä auki olevissa tiloissa yöpyminen koetaan ainoaksi, joskin turvattomaksi majoitusvaihtoehdoksi. Pohjoisessa sääolosuhteet kuitenkin rajaavat sitä, missä asunnotto-muutta kokevat ihmiset voivat yöpyä ja viettää päiviään:

”Aiemmin teltassa me kastuimme, kastuimme aivan läpimäriksi. Sade alkoi ja se pyyhkäisi telttamme mennessään. Kaikki vaatteet kastuivat, ja juoksimme asemalle suojaan.” (H1)

” [---] Ja sellaisia aikoja että ihan ulkona yövyn, on ollut tällaisia aikoja. Kesä–heinä–elokuu. Ihan kaikkina kesinä, ei vain tänä kesänä. [---] Ei se vesisade haittaa. Mikä haittaa enemmänkin on talvi.” (H4)

”[Kauppakeskuksen nimi] on erittäin vaarallinen paikka, koska siellä ei ole mitään takeita siitä, että pysyy hengissä. Joten käytännössä, jos ei pysty puolustamaan itseään, ei ole mitään takeita siitä, että näkee uutta päivää.” (H9)

Vaikka asuminen olisikin vakaammalla pohjalla kuten niillä haastatelluilla, joiden puolisot ovat joko Suomen kansalaisia tai joilla on oleskelulupa ja säännöllinen toimeentulo, oleskelustatus ja taloudellinen niukkuus rajaavat saatavilla olevia asuntoja sekä lisäävät taloudellista riippu-vuutta puolisosta tai muista perheenjäsenistä. Yhdellä haastatelluista vuokralla asumisen jatkaminen oleskeluluvan menettämisen jälkeen oli myös aiheuttanut velkaantumista.

”Se on vain yhden huoneen asunto. Ja meidän on ollut tarkoitus muuttaa siitä pois koko ajan, mutta meillä on yhä joitain ongelmia mieheni pankkiasioiden kanssa. Sillä hänellä ei ole henkilökorttia. Ja se on tosi monimutkaista.” [---] Ja koska olen taloudellisesti erittäin riippu-vainen, me molemmat [haastateltava ja heidän lapsensa] olemme mieheni varassa.” (H11[16])

14 Haastattelua ei nauhoitettu, tulkattu haastattelu kirjattu suomeksi ylös haastattelun aikana. Lainaukset suomenkielisistä muistiinpanoista.

15 Haastattelu tehty haastateltavan hyvin osaamalla kielellä, lainaukset käännetty suomeksi.

16 Haastattelu tehty haastateltavan hyvin osaamalla kielellä, lainaukset käännetty suomeksi.

"Sain sukulaisilta ja kavereilta ympäri Eurooppaa taloudellista tukea elämiseen ja vuokran maksamiseen. Se on vaikeaa. Olen tällä hetkellä todella velkaantunut." [---] Vaikeinta tähän asuntoon liittyen on asunnon kustannukset: vuokra, puhelin ja muut kustannukset. Nostin kerran Kelalta taloudellista tukea juuri silloin kun minut oli irtisanottu, tunsin masennusta ja minulle on kerrottu, että Kelalta voi saada tukea vuokraan ja elämään, nostin kerran tai kaksi ja lopetin, koska pelkäsin että johtaisi oleskeluluvan menettämiseen." (H5)

Tärkeät ajanviettopaikat

Helppopääsyisten ja ilmaisten kaupunkitilojen merkitys korostuu silloin, kun ihminen kokee asunnottomuutta. Julkisilla tiloilla ympäristöineen on huomattava vaikutus ihmisen hyvinvointiin ja turvallisuuden tunteeseen, kun oman asunnon tarjoama suoja puuttuu. Haastatteluissa merkityksellisiä paikkoja ja ajanviettoaan päivisin kuvasivatkin korostuneemmin ne haastateltavat, jotka majoittuivat hätämajoituksissa tai yksityismajoituksessa, joissa ei voinut oleskella päivisin. Haastateltavilta kysyttiin, onko heillä suosikkipaikkoja, missä he viettävät aikaa. Vastauksissa tuotiin esille parhaiden ajanviettopaikkojen ja ympäristön olevan sellaisia, missä voi hetkeksi unohtaa raskaan tilanteensa ja tuntea olonsa kuin olisi kuka tahansa kaupunkilainen – tavata ystäviä, keskustella tai vain istua, tehdä asioita, mistä ei tarvitse maksaa, missä voi hengähtää, antaa ajan kulua ja tuntea turvaa.

"Retkeilypaikka. Se on rentouttava, ilmainen ja [tarjoaa] pientä seikkailua, hiljainen ja tuntuu myös turvalliselta." H8)

"Eli olen keksinyt joitain strategioita, missä majoittua tai missä, tiedäthän, vain viettää aikaa. Pitää itseni yksinkertaisesti kiireisenä. Joten joko täällä, useimmiten, kirjastoissa. Joo. Suosikkini on tietysti se, joka on [kaupunginosan nimi]. [Kirjaston nimi] on kiva. Okei, mutta siellä on liikaa väkeä." (H3)

Siinä missä osalle haastatelluista tärkeintä paikassa, missä he viettivät paljon aikaa, oli hiljaisuus ja rauhallinen ilmapiiri, oli se toisille kosketus vanhaan elämään, missä tavattiin ystäviä tai ylipäätään vuorovaikutus oman kieliyhteisön kanssa.

"Ja niin, joo, eli niissä paikoissa, niinku, joskus mä vietän aikaa [palvelukeskuksen nimi]. Joo. Koska niissä on, niinku, sentään sellaisia pieniä odotuslooseja. [---] Minulle, se on mun suosikki, koska se on kaikkein hiljaisin. Se on se kaikkein rauhallisin." (H3)

"Se on se kirjasto. Siellä minusta tuntuu kuin minulla ei ole mitään huolia. [---] Koska kun olen siellä, tapaan ihmisiä, jotka olen tuntenut jo vuosia. Me siis vain juttelemme ja vaihdamme ajatuksia. Eli se saa minut rentoutumaan, eikä minun tarvitse ajatella liikaa." (H13)

"Meillä on tapana kerääntyä yhteen rautatieasemalle iltakuuden tai -seitsemän jälkeen, kun aurinko laskee. Tapaamme yleensä siellä, juomme kahvia tai juttelemme, ja puhumme yleensä siitä, mitä aiomme tehdä seuraavana päivänä ja missä tapaamme kahvilla." (H1)

> *"Tiedäthän, joskus sitä huomaa olevansa yksin. Tuntuu siltä, että vaikka vain menisi kävelemään ostoskeskuksiin, näkee edes ihmisiä. Joo. Sitä huomaa, että olo helpottaa edes hiukan."* (H14)

Tärkeää on myös löytää paikka, missä pystyy säilyttämään tavaroitaan:

> *"Moskeijassa on huone, minne voi jättää omat vaatteet. Eli se on sallittua. Tämmöisille ihmisille, joille ei oikein ole paikkaa, minne mennä."* (H4)

Paluu epävarmuuteen, odottamiseen ja yksinäiseen arkeen oli kuitenkin raskas. Yksi haastateltava kuvasi, kuinka hän aina lähtiessään ajanviettopaikastaan ja hyvästeltyään ystävänsä astui ikään kuin takaisin toiseen todellisuuteen:

> *"Joten kun astun ulos sieltä – voi luoja, olen taas menossa siihen paikkaan, voi luoja. [---] Heti kun jään yksin ja olen saanut asiani hoidettua kirjastossa, astun ovesta ulos – voi luoja, okei, nyt olen taas takaisin siinä samassa tilanteessa kuin ennenkin."* (H13)

Tulevaisuuden näkymät ja toiveet

Samansuuntaisesti kuin kyselyn avovastauksissa, haastatteluissa toistuivat kuvaukset jatkuvasta stressistä, epävarmuudesta ja toivottomuudesta. Tulevaisuuden suunnittelu oli vastaajista vaikeaa, jopa mahdotonta: eräs vastaaja kertoi, että riippumatta siitä mitä hän päivän kuluessa tekee, hän miettii ainoastaan mitä huomenna voi tapahtua. Ratkaisua vailla oleva tilanne ja vakaiden elementtien puuttuminen elämästä heikentää ajan myötä mielenterveyttä, eikä minkään aktiviteetin, kuten kielen opiskelun, aloittaminen enää onnistu.

> *"Semmoiset, jotka on saanut hylätyn päätöksen [tulkki: tässä viitataan nuorempiin ihmisiin] He ovat lähteneet pois maasta, he ovat kyenneet lähtemään pois maasta. Minä olen iäkäs ja minulla on sairauksia. Ja muutenkin iäkäs. Ei ole minne lähtisin."* (H4)

> *"Tuntuu siltä, ettei minulla ole täällä mitään, vain koska olen paperiton. Ja minusta tuntuisi paljon paremmalta, jos olisin... Tiedäthän, minulla on nyt koti, mutta jos minulla olisi työ tai niin kuin... vakautta."* (H1)

> *"Ja koti-ikävä, perheen ikävöiminen sekä epävarmuus siitä, mitä minulle ja vauvalleni tapahtuu. Se [tuntuu siltä kuin] minut olisi suljettu laatikkoon, josta en näe valoa."* (H11)

Toisaalta vastaajat korostivat myös, kuinka heillä olisi annettavaa tälle yhteiskunnalle ja että he toivoivat saavansa mahdollisuuden työskennellä ja osallistua. Myös kotia toivottiin kaikille vaikeassa, väliaikaisuuden leimaamassa tilanteessa eläville.

> *"Haluaisin työskennellä lasten ja nuorten kanssa. Haluaisin vapaaehtoiseksi myös ja antaa takaisin tälle yhteiskunnalle. Olen oppinut paljon. Toivon, jos olisin tiennyt asioista heti alussa."* (H7)

> *"Monille siirtolaisille, turvapaikanhakijoille tai pakolaisille on iso asia löytää koti – paikka, jota voi todella sanoa omaksi kodikseen, ei vain hätämajoitusta tai huone, jossa yöpyä. Siksi toivonkin meille kaikille omaa kotia."* (H8)

Vastaajien tulevaisuudentoiveet olivat varsin vaatimattomia – eniten toivottiin jonkinlaista omaa tilaa ja yksityisyyttä sekä tavallista, vakaata elämää.

> *"Oikeastaan en tarvitse sänkyä, en tarvitse kahvinkeitintä tai mitään sellaista. Tiedäthän, en... en edes syö kovin paljoa. Kunhan vain on se – se vapaus."* (H3)

> *"Tarvitsen erillisen huoneen, jossa voin levätä normaalisti, siinä kaikki. Nukkua normaalisti. En häiritse ketään, eikä kukaan häiritse minua. Niin sen pitäisi olla."* (H2)

> *"Saada oma asunto, joka on mun nimellä. Ja poika rupee tulemaan minun luokse. [---] Toivon että saisin oleskeluluvan, että voisin olla hänen elämässään. Tehdä työtä ja elää ihan tavallista elämää."* (H10[17])

Paperittomuuden ja asunnottomuuden herättämät tunteet

Kun ihmisiltä kysytään asumisesta ja asunnottomuudesta, tullaan väistämättä perustavanlaatuisten kysymysten äärelle: kaikilla ihmisillä on tarve paitsi suojaan, myös paikkaan missä he voivat elää omannäköistään ihmisarvoista elämää. Monilla paperittomilla "väli- tai odotustilassa" eläminen tarkoittaa, että nämä tarpeet eivät täyty. Pelkät seinät ja asumisen vakaus eivät nekään riitä, kun oma tulevaisuus on riippuvainen siitä, mitä viranomainen päättää maassa oleskelun jatkosta – tai varsinkaan silloin, jos oleskelulupaa ei ole myönnetty tai viranomaisnäkökulmasta edes edellytyksiä hakemiselle ei ole.

Perustarpeisiin vastaamattomat, turvattomat tai kestämättömät asumisjärjestelyt horjuttavat elämän perusturvan tunnetta, ja sitä kokevat elävät pitkittyneessä, kuormittavassa kriisitilassa. Haastateltavat kuvasivat negatiivisten tunne- ja mielentilojen kirjoa: häpeää, ikävää, uupumusta, pelkoa, toivottomuutta ja epäoikeudenmukaisuuden kokemusta. Osa haastatelluista kuvaili yksityiskohtaisemmin, miten epäreilulta tuntuu, kun heidän pyyntöjään saada suojaa ja apua ei ollut kuultu tai validoitu, tai miten heidän roolinsa yhteiskunnan aktiivisina jäseninä oli mitätöity.

> *"Kaikki ne hankalat traumaattiset tilanteet mitä siellä on joutunut käymään läpi. Ja sitten kun olen tullut tänne syystä [hakemaan turvapaikkaa]. Se kohtelu."* (H4)

> *"Äärimmäisen stressaavaa, koska ei ole mitään takeita siitä, etteikö huomenna tarvitsisi olla nälissään tai [että] on ylipäätään elossa."* (H9)

17 Haastattelu tehty tulkin välityksellä. Lainaus suomenkielisestä käännöksestä.

"Kun hän [työntekijä] jankuttaa, ettei minulla ole oikeutta, se aiheuttaa minulle oikeasti itse-murha-ajatuksia. Mietin sitä, kun ihminen tarvitsee apua ja päättää pyytää sitä. Mutta kun teet niin ensimmäistä kertaa, ihmiset sanovatkin sinulle, ettei sinulla ole mitään oikeutta." (H12)

"Henkinen olo on aika huono. Olen odotustilassa." (H10)

"Minulla on ristiriitaisia tunteita, kun puhun asumisesta täällä. Kaipaan perhettäni ja kadun Suomeen muuttoa. Minulla oli hyvä elämä kotimaassani. Tarkoitukseni oli tulla töihin Suomeen ja rakentaa vielä parempi elämä lapsilleni mutta minua on huijattu." (H5)

"Minusta tuntuu, etten ole osa yhteiskuntaa. Olen vain veronmaksajien rahojen haaskausta, koska saan ruokalahjakortteja. Joo. Se kaikkein pahinta, tyhjyyden tunne – se, ettei ole tuottava (...) osa yhteiskuntaa eikä saa mitään aikaan. Ja se on syvältä, koska olen aina ollut sellainen, ymmärrätkö, ja nyt olen nolla. Minulla on hyvä ansioluettelo, ja nyt olen nolla. Ja sitä luulisi, että kun on opiskellut ahkerasti, tehnyt kovasti töitä ja rakentanut itselleen elämän, ja sitten yhtäkkiä... Nyt kaikki onkin yhtäkkiä täysin nollassa. En olisi ikinä uskonut, että voisin päätyä tällaiseen tilanteeseen." (H3)

5 Johtopäätökset: Asunnottomuus oikeudellisen aseman, toimeentulohaasteiden ja epävirallisten verkostojen kehänä

Selvityksen tuloksista erottuu neljä toisiinsa läheisesti kytkeytyvää asunnottomuuden ja epävakaan asumisen piirrettä. Ensinnäkin aineistosta oli vaikea vetää selkeää rajaa sille, kuinka moni osallistujista voidaan määritellä asunnottomaksi. Ihmisten asumistilanteet vaihtelivat melko pysyvistä ratkaisuista tiheästi vaihtuviin majoituspaikkoihin. Toiseksi asunnon saaminen kytkeytyi suoraan oleskelustatukseen ja toimeentuloon. Kolmanneksi sosiaalisilla verkostoilla oli suuri rooli majoituksen järjestämisessä. Verkostojen hyödyntämiseen liittyi kuitenkin riskejä, sillä majoitusjärjestelyt aiheuttivat usein riippuvuutta ja epätasaisia valtasuhteita majoittajan ja majoittujan välillä. Neljänneksi asunnottomuus ja asumisjärjestelyt näyttäytyivät osana elämän-tilannetta, jota leimasivat tilapäisyys, huono-osaisuus sekä lähes kaikille elämänalueille ulottuva epävarmuus, mikä heikentää ihmisten terveyttä, hyvinvointia ja yhteiskunnallista toimijuutta.

Paperittomien asumisolosuhteet jatkumona: ahtaasta ja tilapäisestä asumisesta katuasunnottomuuteen

Yksi selvityksen tehtävistä oli kartoittaa, kuinka moni ilman oleskelulupaa tai epäselvässä oikeudellisessa asemassa olevista osallistujista kokee asunnottomuutta. Tilanteen tarkka arvioiminen oli kuitenkin vaikeaa, sillä olosuhteet vaihtelivat suuresti sekä vastaajien välillä että yksittäisten ihmisten elämässä eri aikoina. Pelkkä asuin- tai majoituspaikan löytyminen ei

tarkoita, että asuminen olisi vakaata tai turvallista. Osa vastaajista – erityisesti perheelliset – kuvasi tilannettaan suhteellisen vakaaksi, kun taas toiset joutuivat vaihtamaan jatkuvasti majapaikkaa kavereiden, tuttavien ja hätämajoituksen välillä. Vaikka perhesuhteet tuovat arkeen jonkin verran vakautta, ne eivät pysty poistamaan elämäntilanteeseen liittyvää kokonaisvaltaista epävarmuutta. Puoliso tai muut perheenjäsenet voivat parhaimmillaan tarjota asunnon lisäksi myös taloudellista tukea. Aiemman tutkimuksen ja kohtaamistyön perusteella tiedetään kuitenkin, että paperittomuus kuormittaa perheitä usein kohtuuttomasti sekä taloudellisesti että psyykkisesti. Erityisesti naisilla riippuvuussuhde perheenjäsenistä voi altistaa kontrollille, hyväksikäytölle ja perheen sisäiselle väkivallalle (Barbu yms. 2020, McCracken yms. 2013).

Kyselytutkimus mittaa vain yhtä lyhyttä ajanjaksoa, joten se ei tavoita asunnottomuuden muuttuvaa luonnetta. Tiettynä hetkenä raportoitu tilanne antaa usein puutteellisen kuvan asumisen vakaudesta. Tämän vuoksi selvityksessä kartoitettiin osallistujien asumisratkaisuja sekä viimeisen kahden viikon että viimeisen vuoden ajalta. Paremman käsityksen saamiseksi piiloon jäävää asunnottomuutta ja asumisen turvattomuutta tulisi kuitenkin tutkia seuraamalla ihmisten asumispolkuja ja majoittumisen ehtoja pitkäjänteisesti.

Viimeisten parin vuosikymmenen ajan asunnottomuus on alan keskusteluissa ymmärretty yhä enemmän tilapäisenä ja muuttuvana olosuhteena. Tällöin se ei näyttäydy pysyvänä tilana vaan prosessina, joka voi edetä asteittain asumisen epävarmuudesta pitkäaikaiseen asunnottomuuteen – tai päinvastoin, pitkäaikaisasunnottomuudesta erilaisten välivaiheiden kautta pysyvään asumiseen. Siksi myös paperittomien tilannetta kannattaa arvioida pikemminkin jatkumona kuin mustavalkoisen asunnoton–asunnollinen-jaottelun kautta. Tämä tapa ymmärtää asunnottomuutta on linjassa tutkimuksen kanssa, joka käsittelee sitä monimuotoisena ja dynaamisena prosessina. Busch-Geertsema ym. (2010) korostavat, että ihmiset joutuvat asunnottomiksi, kokevat asunnottomuutta ja heidän asunnottomuutensa päättyy erilaisten polkujen kautta. Asunnottomuus voi toisin sanoen olla tilapäistä, toistuvaa tai pitkittynyttä.

Oleskelustatus, toimeentulo ja asumisen rajoitteet

Asumisen epävarmuus ja eritoten asunnon vuokraamisen esteet ovat selvityksen perusteella suoraan yhteydessä osallistujien taloudelliseen ja oikeudelliseen asemaan. Oleskelustatus, tulot ja työllisyys vaikuttavat suoraan siihen, miten helposti paperittomat löytävät asunnon. Selvityksen kyselyyn vastanneista seitsemän kertoi vuokranneensa asunnon tai huoneen viimeisen vuoden aikana. Vain kaksi oli tehnyt niin viimeisen kahden viikon aikana. Asunnon vuokraamista estivät tuloihin nähden liian korkeat asumiskustannukset ja hyvin rajalliset mahdollisuudet hankkia laillisia tuloja. Vastaajilta puuttui oleskelulupa tai muu pysyvän oleskelun osoittava status ja usein myös suomalainen henkilötunnus, jota asunnon vuokraamiseen yleensä vaaditaan. Eräs osallistuja tiivistikin tilanteen sanomalla, että oleskeluluvan ja rahan puute ovat asunnon vuokraamisen suurimmat esteet. Tämä havainto vastaa myös aiempia tutkimustuloksia. Esimerkiksi Hedayati (2024) totesi vieraskielisten asunnottomuutta käsittele-

vässä tutkimuksessaan, että asunnottomuus on vahvasti yhteydessä oleskeluluvan puuttumiseen sekä siitä johtuviin rajallisiin oikeuksiin ja mahdollisuuksiin.

Asuminen ja toimeentulo kietoutuvat paperittomien arjessa tiiviisti toisiinsa. Koska asuntoa on vaikea saada virallisia reittejä pitkin, majoitus järjestetään usein tuttavaverkostojen kautta, yhteisasumisella tai muilla epävirallisilla tavoilla (Jauhiainen & Tedeschi, 2021a). Tämän selvityksen tulokset vahvistavat saman ilmiön, mutta tuovat esiin myös uuden näkökulman: taloudellinen epävarmuus seuraa mukana myös tilapäisiin asumisjärjestelyihin. Esimerkiksi liian pieni tai kokonaan maksamatta jätetty palkka sekä muu työvoiman hyväksikäyttö vähentävät entisestään asumiseen käytettävissä olevia taloudellisia resursseja.

Oleskelulupaa ja tuloja ei tämän takia pitäisikään käsitellä pelkkinä osallistujien taustatietoina. Ne ovat ratkaisevia tekijöitä, jotka sanelevat sen, miten ja missä paperittomat voivat asua. Monelle vastaajalle tilapäinen tai tuttujen kautta löytynyt majoitus ei ole vapaaehtoinen valinta, vaan ainoa mahdollinen vaihtoehto.

Tukea ja riippuvuutta verkostoista

Epäviralliset verkostot ovat paperittomille elintärkeitä, mutta ne voivat samalla synnyttää turvattomia riippuvuussuhteita. Ystävät, sukulaiset, tuttavat sekä oma kieli- ja kulttuuriyhteisö auttavat usein majoituksen löytämisessä. Parhaimmillaan nämä sosiaaliset verkostot tarjoavat vakaan majapaikan ja suojaavat ihmisiä kadulle joutumiselta ja asunnottomuuden vakavimmilta muodoilta. Moni selvitykseen osallistunut kertoi saaneensa asunnon juuri muiden ihmisten auttamishalun ansiosta. Verkostojen merkitys suojana asunnottomuutta vastaan näkyy myös aiemmissa tutkimuksissa: Jauhiainen ja Tedeschi (2021a) havaitsivat, että verkostot ovat ratkaisevia asunnon löytämisessä, kun virallisia reittejä ei ole. Ilman verkostoja olevat ihmiset joutuvat muita todennäköisemmin turvautumaan hätämajoitukseen. Tedeschi ja Gadd (2021) puolestaan muistuttavat, että tuttujen kautta järjestyvä majoitus jää usein tilapäiseksi ja pakottaa muuttamaan toistuvasti.

Apua tarjoavat verkostot voivat kuitenkin kääntyä myös kuormittaviksi. Koska vaihtoehtoja ei ole, paperittomat jäävät helposti riippuvaisiksi majoittajastaan. Tämä voi johtaa selvityksen osallistujien kuvaamiin, epäreiluihin tilanteisiin, joissa majoituksen vastineeksi vaaditaan kotitöitä tai muita palveluksia tai kodintekniikan ja mukavuuksien käyttöä sekä oleskelua tiloissa rajoitetaan. Pahimmillaan selvitykseen osallistujat kokivat, että heidän haavoittuvaa asemaansa käytetään hyväksi ja itsemääräämisoikeutta loukataan.

Verkostojen kautta järjestetty majoitus ei automaattisesti tarkoita hyväksikäyttöä, ja selvityksessä tuli esiin useita esimerkkejä asumista aidosti tukevista järjestelyistä. On tärkeää huomata, että kadulle joutumiselta suojaavat verkostot voivat kuitenkin myös ajaa ihmiset suhteisiin, joista he ovat käytännössä täysin riippuvaisia. Turvallinen ja vakaa asuminen ei olekaan vain sitä, että ihmisellä on paikka, jossa nukkua – siihen kuuluu aina myös oma valinnanvapaus, itsenäisyys ja asumisen ennustettavuus.

Turvatonta asumista, terveysongelmia ja yhteiskunnallista ulossulkemista

Asumisen epävakautta ei voi selvityksen perusteella erottaa paperittomien muusta elämäntilanteesta, sillä se kietoutuu osaksi jatkuvaa, arjen kokemuksia läpileikkaavaa turvattomuutta. Osallistujien kertomuksissa asumishuolet kytkeytyivät tiiviisti oleskeluluvan puutteeseen, toimeentuloon, palvelujen saantiin ja tulevaisuuden pelkoihin. Asunnottomuus ei siis ole erillinen ongelma, vaan keskeinen tekijä, joka ylläpitää yleistä epävarmuutta.

Tämä kytkös näkyy selvästi terveyttä koskevissa kysely- ja haastatteluvastauksissa: vastaajat kuvasivat majapaikan menettämisen pelkoa ja jatkuvaa henkistä kuormitusta, majoitusolosuhteiden aiheuttamia nukkumisvaikeuksia sekä sairauksien hoitamisen ja terveyden ylläpidon vaikeuksia epävakaissa asuinympäristöissä. Asuminen tai asunnottomuus nousivat nimenomaisesti esiin useissa vastauksissa, jossa kuvattiin terveyteen vaikuttavia tekijöitä. Tuloksia täytyy kuitenkin tulkita sitä vasten, että kysely tehtiin vain kerran, yhtenä ajankohtana ja osallistujat ilmoittivat itse kokemistaan terveysvaikutuksista. He kuitenkin yhdistivät asumisolot vahvasti stressiin ja hyvinvointinsa heikentymiseen.

Kansainväliset ja kotimaiset tutkimukset vahvistavat, että oleskelustatus, asuminen ja terveys linkittyvät tiiviisti toisiinsa. Epävarma oikeudellinen asema, asunnottomuus tai asumisen epävakaus muodostavat yhdessä monikertaisen taakan, joka heikentää ihmisen terveyttä ja hyvinvointia. Ruotsalaistutkimuksessa mielenterveysongelmien havaittiin olevan yleisempiä niillä paperittomilla, jotka asuivat puutteellisissa olosuhteissa, kuten tilapäisissä tai jaetuissa majoituksissa. Tulokset viittaavat siihen, että huonot asuinolosuhteet heikentävät merkittävästi ilman oleskeluoikeutta olevien mielenterveyttä, vaikka suoraa syy-seuraussuhdetta on vaikea osoittaa tieteellisesti (Wirehag ym. 2021). Asunnottomuuden laajempia terveysvaikutuksia selvittäneet tutkimukset tukevat vahvasti tätä huomiota asumisolojen vaikutuksesta terveyteen (Calloo ym. 2026, Fazel 2014, Erkkilä & Stenius-Ayoade 2009). Myös oleskeluluvan puuttuminen kuormittaa terveyttä laajasti: paperittomat kärsivät tavallista enemmän mielenterveysongelmista, tartuntataudeista, kroonisista sairauksista sekä seksuaali- ja lisääntymisterveyden haasteista (PICUM 2023). Heidän arjessaan majoituksen turvattomuus, stressi ja pelko, oikeudellinen asema sekä hauraat sosiaaliset suhteet kulkevat usein käsi kädessä. Riippuvuus tilapäisistä majapaikoista ja jatkuva epävarmuus seuraavasta yöpaikasta tekevät jokapäiväisen elämän suunnittelusta erittäin haastavaa. (Tedeschi & Gadd 2021.)

Selvityksen tulokset vahvistavat, että paperittomuutta kokevilla elämän eri ongelmia on mahdotonta erottaa toisistaan – asumisen epävarmuus kytkeytyy kaikkeen muuhun. Selvityksen osallistujien arjessa vaikeudet kasautuivat, sillä asumisen ongelmat, toimeentulon puute, epävarma oikeudellinen asema, terveysongelmat ja palvelujen saantivaikeudet esiintyvät lähes aina yhdessä. Yksinkertaisten syy-seuraussuhteiden sijaan kyse on kerrannaisvaikutuksista: haavoittuvuus yhdellä elämänalueella heijastuu välittömästi muille osa-alueille ja kaventaa niiden valinnanvaraa. Tämä selittää myös esimerkiksi sitä, miksi pelkkä hätämajoitus ei

ratkaise paperittomien tilannetta. Vaikka hätämajoitus on viimesijaisena turvana täysin välttämätön ihmishenkien ja terveyden suojelemiseksi, se ei yksinään pysty purkamaan sitä laajaa epävarmuuden solmua, jonka keskellä monet osallistujat elävät.

Näitä johtopäätöksiä kuvaa myös yhteiskunnallisen ulossulkemisen määritelmä, jota voi ajatella myös siltana asunnottomuuden ja paperittomuuden ymmärtämisen välillä. Yhteiskunnallinen ulossulkeminen on moniulotteinen prosessi, jossa ihmiseltä evätään mahdollisuus osallistua yhteiskunnan toimintaan. Ulossulkeminen voi liittyä useisiin eri tekijöihin, kuten köyhyyteen, työttömyyteen, sosioekonomiseen asemaan, asuinpaikkaan tai kuten tässä selvityksessä, heikkoon oikeudelliseen asemaan. Nämä eri tekijät usein limittyvät, risteävät ja kasautuvat ajan myötä (Popay 2009, Levitas yms. 2007, Silver 1994).

6 Selvityksen rajoitukset ja suositukset jatkohankkeille

Vastausten määrä ja kohderyhmän valikoituminen

Selvityksen tavoitteena oli muodostaa tilannekuva paperittomuutta kokevien asumisesta ja asunnottomuudesta pääkaupunkiseudulla. Samalla luotiin ja testattiin kyselyä ja työmallia, joiden avulla tämän ryhmän asunnottomuutta voidaan kartoittaa. Kyselyyn vastasi 74 henkilöä. Heidät tavoitettiin pääosin kolmannen sektorin palveluista, jotka on suunnattu paperittomille ja rekisteröimättömille EU-kansalaisille. Tulokset eivät ole suoraan yleistettävissä koko kohderyhmään, koska vastaajien määrä on pieni suhteessa paperittomien arvioituun kokonaismäärään pääkaupunkiseudulla ja koko Suomessa.

Valtaosalla (81 %) tähän kyselyyn vastanneista ei ollut koskaan ollut Suomessa oleskelulupaa tai EU-kansalaisen rekisteröityä oleskeluoikeutta. Korkea osuus selittyy pitkälti sillä, että kysely tavoitti pääosin järjestöjen palveluita käyttäviä ihmisiä. Paperittomuutta kokevien tavoittamistavan ja -paikan on huomattu vaikuttavan keskeisesti osallistujien valikoitumiseen. Niillä paperittomilla, joilla on aiemmin ollut oleskelulupa tai jotka ovat oleskelleet maassa pitkään, on usein paremmat henkilökohtaiset turvaverkostot. Heillä ei siksi välttämättä ole samanlaista tarvetta hakeutua paperittomille suunnattuihin palveluihin kuin niillä ihmisillä, joilta virallisen aseman tuoma turva on aina puuttunut. (ks. esim. Jauhiainen ja Tedeschi 2021a). Toisaalta osa tämän selvityksen osallistujista kuvasi päinvastaista kehitystä: aiemman oleskeluoikeuden ja toimeentulon menettäminen oli sysännyt heidät kriisiin ja tilanteeseen, johon he eivät olleet koskaan kuvitelleet joutuvansa ja missä he joutuivat turvautumaan saatavilla oleviin palveluihin.

Kyselylomakkeen toimivuus ja kohderyhmän määrittely

Kyselylomake toimi pääosin hyvin tämänkaltaisen tiedon keräämisessä. Vaikka lomaketta testattiin ennen käyttöönottoa, jäi siihen joidenkin kysymysten osalta epätarkkuuksia, jolloin

vastausten välillä esiintyi paikoin epäjohdonmukaisuutta. Esimerkiksi jotkut hätämajoituksissa majoittuneet osallistujat ilmoittivat asuvansa yksin, toiset taas tulkitsivat yöpyvänsä muiden kuin sukulaisten kanssa. Jatkossa olisi tärkeää kiinnittää huomiota siihen, mitä yksin majoittumisella tarkoitetaan: harvalla haavoittuvassa tilanteessa olevalla on mahdollisuutta omaan, yksityiseen asuinpaikkaan, mutta monet ovat elämäntilanteessaan sosiaalisesti yksin. Tulkintaeroja saattoi syntyä myös siitä syystä, että kyselyä täytettiin useilla eri kielillä. Tietyt suomalaiseen yhteiskuntaan ja kontekstiin liittyvät kysymykset eivät kääntyneet suoraan, vaan niitä jouduttiin selittämään osallistujille heidän oman kieli- ja kulttuuritaustansa esimerkkien avulla. Edellä luetelluista syistä sekä kyselyyn vastaajat että lomakkeen täyttämisessä auttaneet selvitystyöryhmän jäsenet tekivät osan kysymyksistä kohdalla erilaisia tulkintoja ”oikeista” tai soveltuvista vastausvaihtoehdoista.

Kyselylomakkeella kerätystä aineistosta on mahdollista suodattaa tietoa eri vastaajaryhmistä ja tehdä vertailevaa analyysia. Tämän hankkeen puitteissa laajemman aineistoanalyysin tekeminen ei ollut mahdollista, minkä vuoksi monia kiinnostavia vertailutietoja jäi raportin ulkopuolelle. Tällaisia ovat esimerkiksi sukupuolten väliset erot tai maassaoloajan vaikutus osallistujien asemaan ja kokemuksiin.

Oma haasteensa hankkeessa oli se, miten paperiton määritellään. Muutaman vastaajan kohdalla kyselyn täyttäminen jouduttiin keskeyttämään ja vastaukset poistamaan jälkikäteen, kun haastattelevalle työntekijälle selvisi, ettei ihminen kuulunutkaan hankkeen kohderyhmään. Paperittomuuden käsite on paperittomaksi luokitellulle ihmiselle usein varsin vieras. Oma oleskelustatus ei aina ole selvä ihmiselle itselleen – eikä välillä viranomaiselle tai kohtaamistyötä tekevälle ammattilaisellekaan. Kuten yksi haastateltava asian ilmaisi: ”En edes tiennyt, että minut oli luokiteltu paperittomaksi. Mitä se edes tarkoittaa?”

Tiedonkeruun laajentaminen ja kehittäminen jatkossa

Jotta asunnottomuudesta saataisiin kokonaisvaltaisempi ja todellisuutta vastaava käsitys, selvitystyöryhmä suosittelee paperittomien sisällyttämistä osaksi valtakunnallista asunnottomuusselvitystä. Eurooppalaisten kartoitusten perusteella asunnottomuustiedon keräämiseen on mahdollista kehittää moninaisia ja koordinoituja lähestymistapoja. Yhdistettävissä olevien asunnottomuustietojen avulla ilmiötä pystyttäisiin kartoittamaan ja seuraamaan huomattavasti suunnitelmallisemmin. Yksi vaihtoehto olisi huomioida Norjan tapaan erillisenä kategoriana ne asunnottomuutta kokevat, joiden väestörekisteritiedot ovat puutteelliset ja joiden oleskelua ei tulkita pysyväksi. Järjestelmällisemmän tiedonkeruun mahdollisuutta tulisi edelleen selvittää myös paperittomien ja rekisteröimättömien EU-kansalaisten käyttämissä matalan kynnyksen palveluissa. Lisäksi voitaisiin kehittää selvitysmallia, jossa hyödynnetään sekä sosiaalipalveluiden asiakasrekistereitä että anonyymiä kyselylomaketta. Kyselytutkimus on erityisen käyttökelpoinen tilanteissa, joissa pääsy virallisiin asiakasrekistereihin puuttuu tai tiedon saaminen on hankalaa.

Aiheen jatkotyöstöä varten on tärkeää löytää keinoja myös sellaisen paperittoman väestön tavoittamiseksi, joka elää kokonaan palvelujen ulkopuolella. Muualla Euroopassa tehdyissä selvityksissä vaikeasti tavoitettavia ihmisryhmiä on onnistuttu kohtaamaan jalkautuvan työn lisäksi esimerkiksi niin sanotuilla lumipallo- ja RDS-menetelmillä (Respondent-Driven Sampling). Molemmissa menetelmissä hyödynnetään kohderyhmän omia, luottamukseen perustuvia vertaisverkostoja uusien osallistujien tavoittamiseksi. Jotta paperittomien asumisesta ja asunnottomuudesta saataisiin jatkossa vielä kattavampi ja maantieteellisesti edustavampi kuva, tiedonkeruuta ja kyselyä tulisi laajentaa pääkaupunkiseudun lisäksi ainakin muihin suurimpiin kaupunkeihin.

Lopuksi

Paperittomuutta kokevien ihmisten joukko on moninainen: osa oleskelee Suomessa vain lyhyen aikaa etsien mahdollisuuksia kiinnittyä yhteiskuntaan, kun taas toiset viipyvät maassa vuosia ilman realistisia keinoja tilanteensa ratkaisemiseen. Paperittomuus on ilmiönä laaja, ja sitä tuottavat monet tekijät, mukaan lukien jäykät oleskelulupajärjestelmät ja tiukentuva maahanmuuttopolitiikka. Tämän vuoksi asunnottomuustyöllä ja -politiikalla pystytään jatkossakin tarjoamaan vain osittaisia ratkaisuja paperittomuutta kokevien ihmisten tilanteisiin.

Kuten tämäkin selvitys osoittaa, paperittomuus ja asunnottomuus ovat toisiaan risteäviä ilmiöitä. Ilmiöiden yhteisvaikutus näkyy paitsi yksilöiden elämässä, myös käytännön kohtaamisina asunnottomuuspalveluissa. Siksi paperittomuutta kokevien tilanteiden ja haasteiden tunnistaminen niin käytännön asunnottomuustyössä kuin politiikassa on tärkeää sekä palvelujärjestelmän toimivuuden että inhimillisyyden kannalta. Tämä luo paremmat edellytykset ratkaisujen löytämiselle niin yksilöiden kuin kohtaamistyötä tekevien ammattilaistenkin näkökulmasta.

7 Lähteet

Amore, K., Baker, M., & Howden-Chapman, P. (2011). The ETHOS definition and classification of homelessness: An analysis. European Journal of Homelessness, 5(2), 19–37.

Arrels Fundació. (2022). Living on the street in Barcelona. A focus on mobile EU citizens. Arrels Fundació & Feantsa.

Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus (Ara). (2024). Asunnottomat 2024. Aran selvitys 2/2025.

Barbu, S., Perez Baranco, S. & Mozer, G. (2020) Homelessness among Migrant Women in the EU. Feantsa.

Busch-Geertsema, V., Edgar, W., O'Sullivan, E., & Pleace, N. (2010). Homelessness and homeless policies in Europe: Lessons from research. European Commission.

Calloo G.V., Odei Boateng M., Agbe E.A. & Boateng G.O. (2026). Shelter to Survival: Unpacking the Health Impacts of Housing Insecurity Across the Life Course. Int J Environ Res Public Health. 23(1):91.

Erkkilä, E. & Stenius-Ayoade, A. (2009). Asunnottomat vastaanottoyksiköissä. Asunnottomien vastaanottoyksiköiden asiakkaiden sosiaalinen tilanne ja terveydentila pääkaupunkiseudulla. Socca 2009:2.

Fazel, S., Geddes, J.R. & Kushel, M. (2014). The health of homeless people in high-income countries: descriptive epidemiology, health consequences, and clinical and policy recommendations. Lancet, 384(9953):1529–40.

Fereday, J., & Muir-Cochrane, E. (2006). Demonstrating rigor using thematic analysis: A hybrid approach of inductive and deductive coding and theme development. International Journal of Qualitative Methods, 5(1), 80–92.

Gadd, K. (2022). Achieving the goals—An analysis of irregular migrants' possibilities to transform their space-times in Finland. Geografiska Annaler: Series B, Human Geography, 104(2), 112–126.

Hedayati, N. (2024). Maahanmuuttaneiden asunnottomuuteen johtavat polut pääkaupunkiseudulla. Sininauhasäätiö.

Helsingin kaupungin asunnottomuusohjelma 2026–2029. Esitys kaupunginhallitukselle. Helsingin kaupunki.

Helsingin kaupunginhallitus. Pöytäkirja 13.04.2026, § 292. Valtuutettu Titta Hiltusen toivomusponsi asumisneuvonnan ja aikuissosiaalityön riittävistä resursseista asunnottomuuden ehkäisemiseksi. Viitattu 30.10.2026.

Hyppönen, P. (8.9.2026). Johtava sosiaalityöntekijä, erityisryhmien sosiaalityö. Helsingin kaupunki. Sähköposti.

Immonen, K., Lassy, J., Liukkonen, P., Petrovskaja, V., Rusi, L., Saaristo, S. ja Turk, J. (2019). Toimittaja, sinua tarvitaan muutoksessa! Opas asunnottomuudesta viestimiseen.

Jauhiainen, J. S. & Tedeschi, M. (2021a). Undocumented migrants and their everyday lives: The case of Finland. Springer.

Jauhiainen, J. S. & Tedeschi (2021b). Paperittomat maahanmuuttajat terveydenhuollossa Suomessa. Yhteiskuntapolitiikka 86 (4).

Kaur, H., Saad, A., Magwood, O., Alkhateeb, Q., Mathew, C., Khalaf, G., & Pottie, K. (2021). Understanding the health and housing experiences of refugees and other migrant populations experiencing homelessness or vulnerable housing: A systematic review using GRADE-CERQual. CMAJ Open, 9(2), E681–E692.

Kela. (1.4.2026). Kielteisen oleskelulupapäätöksen saanut henkilö ei voi saada Kelan asumisperusteisia etuuksia 1.4.2026 alkaen. Viitattu 2.11.2026.

Laki asuinhuoneiston vuokrauksesta 481/1995 § 17 a. (16.6.2026/531). Ilmoittamisvelvollisuus huoneistossa asuvista henkilöistä. Viitattu 31.10.2026.

Leppäkorpi, M. & Koivisto, J. (2024). Paperittomuus ja palvelutarpeet. Diakonissalaitoksen raportti 2/2024.

Levitas, R. (2005). The Inclusive Society? Social Exclusion and New Labour. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

McCracken, K., Cook, K. & Chantler, K. (2013). Access to shelters of undocumented migrant women fleeing domestic violence: the legal and practical situation in the Member States. European Parliament.

Merikoski, P., Näre, L. & Karti, S.-M. (2024). The legal and policy infrastructure of irregularity: Finland. I-CLAIM.

Mylona, G., Van der Vennet, L., & Levoy, M. (2025). What can be done to address housing and homelessness of undocumented migrants? Homeless in Europe: Migration and Asylum, 15–19.

OECD. (2026). Data on homelessness and housing exclusion 2026: Spain. The OECD Affordable Housing Database.

OECD. (2024). Challenges to measuring homelessness among migrants in OECD and EU countries. Migration Data Brief 13/2024.

Pakolaisneuvonta. (2026). Paperittomat. https://www.pakolaisneuvonta.fi/asiantuntijajarjesto/tietoa-pakolais-ja-ulkomaalaisoikeudesta/paperittomat/. Viitattu 28.10.2026.

Pleace, N. and Bretherton, J. (2013). Measuring Homelessness and Housing Exclusion in Northern Ireland. A test of the ETHOS typology. Research Report. Northern Ireland Housing Executive, Belfast.

PICUM & FEANTSA. (2025). Housing and homelessness of undocumented migrants across Europe: patterns, barriers, and ways forwards. PICUM & FEANTSA.

PICUM. (2023). Migration status: A key structural social determinant of health inequalities for undocumented migrants.

Popay J., Escorel S., Hernandez M., Johnston H., Mathieson J., Rispel L. on behalf of the WHO Social Exclusion Knowledge Network (2008). Understanding and Tackling Social Exclusion: Final Report of the Social Exclusion Knowledge Network of the Commission on Social Determinants of Health. Geneva: World Health Organization.

Rapo, L. (3.11.2026). Johtava sosiaalityöntekijä, Kotoutumista tukevat sosiaalipalvelut, Yhteiset sosiaali- ja terveyspalvelut, Länsi-Uudenmaan hyvinvointialue. Sähköposti.

Salonen, J. (23.9.2026). Tehtäväaluepäällikkö, toimeentulotuki ja kotoutumista tukevat palvelut. Vantaan ja Keravan hyvinvointialue. Sähköposti.

Silver, H. (1994). Social exclusion and social solidarity: Three paradigms. International Labour Review, 133(5–6), 531–578.

Suomen Pakolaisapu. (2026). Paperittomuus. https://pakolaisapu.fi/paperittomuus/. Viitattu 4.11.2026.

Tedeschi, M., & Gadd, K. J. (2021). On multiple spacetimes in the everyday lives of irregular migrants in Finland. The Geographical Journal, 187(2), 127–137.

Valtion tukeman asuntorakentamisen keskus (Varke). (2026). Asunnottomat 2025. Valtion tukeman asuntorakentamisen keskuksen julkaisuja 2026:1. Ympäristöministeriö.

Vilkama, V., Myllylä. A-L & Puurunen, H. (2021). Vuokralaisvalintaan vaikuttavat tekijät ja ulkomaalaistaustaisten asunnon hakijoiden asema yksityisillä vuokramarkkinoilla – Raportti vuokranantajille suunnatun kyselyn tuloksista. Moniheli ry, Sininauhasäätiö sr & VVA ry.

Wirehag, M., Andersson, L., Hjern, A., & Ascher, H. (2021). Living situations among undocumented migrants in Sweden: The effects of exclusion from fundamental housing rights. International Journal of Social Welfare, 30(2), 239–248.

8 Liitteet

Ulossuljetut-kyselylomake

SUOSTUMUS

Tässä kyselyssä selvitetään sitä, miten ja minkälaisissa paikoissa ihmiset asuvat tai yöpyvät, jos he oleskelevat Suomessa ilman oleskeluoikeutta tai paperittomina. Tavoitteemme on ymmärtää, kuinka moni on asunnoton tai kokee asumisen haasteita. Kun vastaat kyselyyn, suostut osallistumaan selvitykseen. Kyselyyn osallistutaan nimettömänä.

Selvitys on osa hanketta, jonka nimi on Ulossuljetut. Hankkeella haluamme herättää keskustelua siitä, että Suomessa elää yhä enemmän ihmisiä, joilla ei ole mahdollisuutta turvalliseen ja pysyvään asuntoon. Hankkeessa tehdään selvitys, journalismia ja taideteos tästä aiheesta.

Haluamme korostaa, että jokaisen ihmisen kokemuksen esille tuominen on arvokasta ja tärkeää. Jokainen niistä auttaa ymmärtämään paperittomien asunnottomuutta ja asumisen haasteita paremmin. Kysymme kysymyksiä neljästä eri aihealueesta: oleskeluoikeudesta, asumisesta, toimeentulosta, terveydestä ja hyvinvoinnista. Kyselyyn vastaaminen on täysin vapaaehtoista. Jos et halua vastata kyselyyn, sano se meille, siitä ei tule sinulle mitään ongelmia tai seurauksia. Jos jokin kysymys tuntuu liian henkilökohtaiselta tai vaikealta, siihen ei tarvitse vastata.

Tämän kyselyn ja hankkeen toteuttavat Iso Numero, Sininauhasäätiö ja Vailla vakinaista asuntoa ry. Ne ovat kaikki järjestöjä, jotka toimivat asunnottomuustyön kentällä ja tukevat työssään ilman virallista asemaa Suomessa eläviä ihmisiä.

Tämän kyselyn vastauksista ja haastatteluista, jotka tehdään erikseen, kootaan raportti. Siinä analysoidaan kerättyä tietoa ja esitetään suosituksia siitä, mitä pitäisi tehdä jotta epäviralli-sessa asemassa olevien ihmisten asumistilanteesta tulisi parempi. Vastauksia käsitellään raportissa niin, että sinua tai muita kyselyyn vastanneita ei voi tunnistaa vastausten perusteella.

Teemme selvitystä seuraavalla aikataululla:

Kyselyitä ja haastatteluita tehdään kesäkuusta 2025 helmikuuhun 2026

Selvityksen raportti julkaistaan syksyllä 2026. Raportin voi lukea kuka tahansa Ison Numeron, Sininauhasäätiön ja Vva:n nettisivuilta.

Koko hanke päättyy joulukuussa 2026

1.

☐ Suostun osallistumaan Ulossuljetut-hankkeen selvitystyöhön vastaamalla tähän kyselyyn

2. Kyselyn täyttäjä vastaa *

Kyselyn täytti (työntekijän nimi)

Kieli

TAUSTAKYSYMYKSET

OLESKELUOIKEUS

3. Onko sinulla voimassaoleva oleskelulupa Suomessa tai oletko hakenut uutta tai jatkolupaa kun edellinen lupasi oli vielä voimassa? / EU-kansalaiset ja puolisot: oletko rekisteröinyt oleskelusi Suomessa? *

☐ Ei / En ☐ Kyllä (kysely keskeytetään)

4. Onko sinulla suomalaista henkilötunnusta? *

☐ Kyllä ☐ Ei

5. Onko sinulla ollut aiemmin oleskelulupa tai rekisteröity oleskeluoikeus Suomessa? *

☐ Ei ☐ Kyllä: Milloin päättynyt?

6. Millä perusteella? Voit valita useamman vaihtoehdon, jos sinulla on ollut useampi oleskelulupa eri perusteilla.

☐ Työ tai yrittäjyys ☐ Perhe ☐ Opiskelu ☐ Kansainvälinen suojelu (turvapaikka tai toissijainen suojeluasema) ☐ Ihmiskaupan uhri Muu: Mikä?

7. Oletko nyt oleskelulupaprosessissa eli hakenut oleskelulupaa tai EU-kansalaisen/puolison oleskeluoikeuden rekisteröintiä? *

☐ En ☐ Kyllä: Minä vuonna hait?

8. Millä perusteella? Voit valita useamman vaihtoehdon, jos sinulla on useampi hakemus vireillä.

☐ Työ tai yrittäjyys ☐ Perhe ☐ Opiskelu ☐ Kansainvälinen suojelu (turvapaikka tai toissijainen suojeluasema) ☐ Ihmiskaupan uhri ☐ EU-kansalaisuus tai EU-kansalaisen perheenjäsen ☐ Muu: Mikä?

MUUT TAUSTATIEDOT

9. Sukupuoli *

☐ Nainen ☐ Mies ☐ Muu, voit halutessasi tarkentaa: _____
☐ En halua vastata

10. Ikä *

☐ 18-24 ☐ 25-29 ☐ 30-39 ☐ 40-49 ☐ 50-59 ☐ 60-69 ☐ 70-79 ☐ 80-

11. Miltä maantieteelliseltä alueelta olet kotoisin/tullut Suomeen *

☐ Etelä-Aasia ☐ EU- ja Schengen maat ☐ Muu Eurooppa ja Keski-Aasia
☐ Itä-Aasia ja Tyynenmeren alue ☐ Latinalainen Amerikka ja Karibian alue ☐ Lähi-itä
☐ Pohjois-Afrikka ☐ Saharan eteläpuolinen Afrikka ☐ Pohjois-Amerikka

12. Voit halutessasi kertoa, mikä on lähtömaasi ja kansallisuutesi ja ensimmäinen kielesi

☐ Lähtömaa ja kansallisuus ☐ Kieli

13. Minä vuonna tulit (ensimmäistä kertaa) Suomeen? *

☐ 2025 ☐ 2024 ☐ 2023 ☐ 2022 ☐ 2021 ☐ 2020 ☐ 2019 ☐ 2018 ☐ 2017
☐ 2016 ☐ 2015 ☐ 2014 ☐ 2013 ☐ 2012 ☐ 2011 ☐ 2010 ☐ 2009 ☐ 2008
☐ 2007 ☐ 2006 ☐ 2005 ☐ 2004 ☐ 2003 ☐ 2002 ☐ 2001 ☐ 2000
☐ ennen vuotta 2000

14. Jos et oleskele Suomessa pysyvästi, montako kertaa aiemmin olet ollut Suomessa vähintään kolme kuukautta?

☐ 1 kerran ☐ 2 kertaa ☐ 3–5 kertaa ☐ Useammin kuin 6 kertaa

ASUMINEN JA ASUNNOTTOMUUS

15. Asutko/ yövytkö... *

Yksin ☐ Puolison kanssa ☐ Puolison ja lasten kanssa ☐ Lasten kanssa ilman puolisoa
☐ Lapsuudenperheen kanssa (esim. täysi-ikäinen, joka asuu vanhempien tai sisarusten luona)
☐ Muiden sukulaisten kanssa ☐ Muiden kuin sukulaisten kanssa

16. Missä olet asunut tai yöpynyt viimeisen kahden viikon aikana? Valitse kaikki tilanteesi sopivat vaihtoehdot *

☐ Sukulaisten tai tuttavien luona
☐ Sukulaisten tai tuttavien luona
☐ Satunnaisten tuttavuuksien tai minulle tuntemattomien ihmisten luona
☐ Asunnossa tai huoneessa, josta maksan vuokraa tai muuta korvausta (esim. työllä)
☐ Hätämajoituksessa
☐ Ulkona tai rakennuksessa, joka ei ole asumiskelpoinen tai tarkoitettu asumiseen (esim. hylätty rakennus, auto, teltta). Voit halutessasi kertoa missä: _____
☐ Laitoksessa tai sairaalassa Muualla, missä?
☐ En halua vastata

17. Kuinka monta ihmistä asuu/yöpyy samassa tilassa kanssasi?

Huone _____

Koko asunnossa, jos kyseessä on talo tai asunto, jossa on yhteisiä tiloja _____

18. Missä olet asunut tai yöpynyt viimeisen vuoden aikana?
Valitse kaikki tilanteesi sopivat vaihtoehdot *

☐ Sukulaisten tai tuttavien luona
☐ Satunnaisten tuttavuuksien tai minulle tuntemattomien ihmisten luona
☐ Asunnossa tai huoneessa, josta maksan vuokraa tai muuta korvausta (esim. työllä)
☐ Hätämajoituksessa
☐ Ulkona tai rakennuksessa, joka ei ole asumiskelpoinen tai tarkoitettu asumiseen (esim. hylätty rakennus, auto, teltta). Voit halutessasi kertoa missä: _____
☐ Laitoksessa tai sairaalassa
☐ Muualla, missä? _____
☐ En halua vastata

19. Kuinka usein olet joutunut muuttamaan asunnosta toiseen / vaihtamaan yöpymispaikkaa viimeisen vuoden aikana? *

☐ En kertaakaan ☐ 1 kerran ☐ 2 kertaa ☐ 3–5 kertaa ☐ Useammin kuin 6 kertaa

20. Jos vuokraat asuntoa tai huonetta/sänkyä jaetussa asunnossa, oletko kohdannut vuokrauksessa syrjintää, hyväksikäyttöä tai muita kohtuuttomia vaatimuksia tai olosuhteita?

☐ En ☐ Kyllä: Kerrotko, mitä? _____

21. Kerrotko tarkemmin, missä ja miten asuminen tai yöpyminen on järjestetty: Onko kyseessä hostelli vai asunto? Mitä tiloja (ja palveluita) on käytössäsi? Joudutko poistumaan majoituksesta päiväksi? *

TOIMEENTULO

22. Jos et majoitu hätämajoituksessa tai olet aiemmin kieltäytynyt hätämajoituksesta, vaikka sinulla ei olisi aina paikkaa minne mennä yöksi, kerrotko miksi?

23. Mitkä ovat asumis-/majoittumismuotosi suurimmat haasteet? Oletko kohdannut majoitus-järjestelyissä syrjintää, hyväksikäyttöä tai muita kohtuuttomia vaatimuksia tai olosuhteita?

TOIMEENTULO

24. Mistä saat toimeentuloa? Voit valita kaikki vaihtoehdot, jotka kuvaavat tilannettasi. *

☐ Työtulo, minulla on *työsopimus*. Voit halutessasi kertoa, mitä työtä teet ja maksetaanko sinulle palkkaa tai saatko muuta korvausta (mitä) työstäsi.

☐ Työtulo, minulla *ei ole työsopimusta*. Voit halutessasi kertoa, mitä työtä teet ja maksetaanko sinulle palkkaa tai saatko muuta korvausta (mitä) työstäsi.

☐ Katulehden myynti, muu katumyynti tai palautuspullojen kerääminen
☐ Kerjääminen ☐ Sosiaalietuudet (toimeentulotuki) Kelasta ja/tai sosiaalipalveluista
☐ Säästöt ☐ Perheen tai jonkun muun yksityishenkilön tuki
☐ Muu, mikä? _____
☐ En halua vastata

25. Oletko kohdannut toimeentulon hankkimisessa syrjintää, hyväksikäyttöä tai muita kohtuuttomia vaatimuksia tai olosuhteita? *

☐ En ☐ Kyllä: Kerrotko mitä? _____
☐ En halua vastata

TERVEYS JA HYVINVOINTI

26. Koetko terveytesi *

☐ Hyväksi ☐ Kohtalaiseksi ☐ En hyväksi enkä huonoksi ☐ Huonoksi

27. Onko sinulla seuraavia sairauksia tai terveyteen ja hyvinvointiin liittyviä huolia? *

☐ Fyysinen sairaus /sairauksia ☐ Diagnosoitu psyykkinen sairaus
☐ Minulla on usein univaikeuksia, surua ja toivottomuuden tunnetta tai jatkuvaa stressiä
☐ Käytän toistuvasti ja/tai runsaasti alkoholia tai muita päihteitä (esim. kannabista)
☐ Pelaan rahapelejä
☐ Muita sairauksia tai terveyshuolia, mitä? _____
☐ En halua vastata

28. Kerro vielä halutessasi, mitkä asiat vaikuttavat siihen millaiseksi koet terveytesi ja hyvinvointisi? Voit esimerkiksi kertoa tarkemmin terveysongelmistasi ja siitä millainen vaikutus asumis- ja elämäntilanteellasi (jos sinulla ei ole oikeutta työskennellä virallisesti, saada riittävää toimeentuloa ja omaa asuntoa, sote-palveluita) on terveyteesi?

_____

_____

_____

_____

_____

29. Oletko tietoinen palveluista, joissa ilman oleskeluoikeuksia Suomessa elävät ihmiset voivat saada apua ja tukea?

☐ Kyllä ☐ En: Osallistujalle tarjotaan palveluohjausta

30. Kiitos paljon osallistumisestasi kyselyyn!

Oletko kiinnostunut osallistumaan myös Ulossuljetut-hankkeen toteutuksen jatkovaiheisiin, kuten asumista ja asunnottomuutta käsittelevään haastatteluun?

☐ Kyllä: Tallennetaan osallistujan yhteystiedot ylös erilliselle lomakkeelle ☐ En

Jos tunnet ihmisiä, jotka oleskelevat Suomessa ilman oleskelulupaa/rekisteröityä oleskeluoikeutta, olisimme erittäin kiitollisia jos voisit kertoa heille tästä kyselystä (annetaan flyeri mukaan).

Ulossuljetut-hanke

HAASTATTELURUNKO 10/2025

Jos haluat, voit keksiä jonkin nimen, jota voimme sinusta käyttää, jos julkaisemme tietoja tai lainauksia tästä haastattelusta. Voimme myös keksiä nimen puolestasi:

Missä asut tai yövyt tällä hetkellä? (Lyhyesti, kyselyssä kertonut jo tarkemmin.)

Miltä yöpaikkasi/asuinpaikkasi näyttää?

(Jos haastateltava ei osaa kuvailla, voit kysyä jatkokysymyksiä: Kuvaile tilaa, onko se pieni vai iso, onko siellä patja tai sänky, onko siellä puhdasta vai likaista, onko siellä rauhallista vai meluista, onko siellä omia tavaroitasi jne.)

1 Minkälaisia tunteita paikka sinussa herättää? Miltä tuntuu yöpyä siellä? Onko paikka sinulle tärkeä tai mukava tai ahdistava tai jotain muuta?
2 Mikä asumisessasi on kaikkein vaikeinta? Entä kaikkein tärkeintä?
3 Mitä toivoisit että sen suhteen muuttuisi?
4 Saatko nukkua rauhassa? Miten nukut, hyvin vai huonosti?
5 Voitko olla päivisin majapaikassasi?
6 Missä vietät päiväsi ja mitä teet?
7 Kerro tavallisesta päivästäsi. Mitä teet aamulla, minne menet ja monelta, mitä teet päivällä, iltapäivällä ja illalla sekä öisin jne.
9 Mikä on lempipaikkasi kaupungissa? Miksi? Miltä sinusta tuntuu kun olet siellä?
10 Onko jotain, mitä toivoisit että ihmiset tietävät tai ymmärtävät asumistilanteestasi?
11 Mitä toivoisit eniten kodilta tai asunnolta?

Haastattelijalle: voit kysyä toki muitakin kysymyksiä!